

ลักษณะโดยทั่วไปของหมูนานและเกาะตกรกร

ราชบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งในเขตภาคกลาง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของประเทศไทย มีพื้นที่ประมาณ 5,118 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดกาญจนบุรีทางทิศเหนือ และจังหวัดเพชรบุรีทางทิศใต้ ส่วนทิศตะวันตกติดกับเขตแดนพม่า และทิศตะวันออกติดกับจังหวัดนครปฐม นครสวรรค์และสมุทรสงคราม ราชบุรีแบ่งออกเป็น 8 อำเภอ และ 1 กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมือง โพธาราม บ้านโป่ง คำเนินสควก ปากท่อ จอมบึง บางแพและวัดเพลง กับกิ่งอำเภอสวนผึ้ง ราชบุรีเดิมเป็นดินแดนของชนเผ่าลาว เช่น ลาวโซ่ง ลาวเวียง ต่อมาจีนชาติอื่นเข้ามาเช่น จีน แขก ขอม มอญ ทวาย และยังมีพวกกะเหรี่ยงอยู่ตามภูเขาอีกด้วย ลักษณะพื้นที่ทั้งหมดทางตะวันตก ที่ดินค่อนข้างแห้งแล้งและขาดแคลนน้ำ ส่วนภาคกลางเป็นที่ราบลุ่มจึงเหมาะแก่การทำนาและเพาะปลูกพืชต่าง ๆ เช่น มะพร้าว ถั่วฝักยาว อ้อย ข้าวโพด พริก หอม กระเทียม จากสถิติของกองเศรษฐกิจการเกษตรฉบับปี 2518 ราชบุรีมีเนื้อที่เพื่อการเกษตรทั้งหมด 1,261,452 ไร่ เป็นที่นาเสีย 749,627 ไร่ ที่เหลือเป็นที่เพาะปลูกพืชไร่ ไม้ผล สวนผักและอื่น ๆ นอกจากการทำนาและเพาะปลูกแล้วยังมีการเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ เช่น โคกระบือ หมู ไก่ เป็ด โดยเฉพาะหมูนิยมเลี้ยงกันมากเกือบทุกครัวเรือน ส่วนทางตะวันออกเฉียงใต้ พื้นที่เหมาะในการทำสวนผัก โดยเฉพาะที่อำเภอคำเนินสควก เพราะมีความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากมีแม่น้ำไหลผ่านออกสู่ทะเล ราชบุรีอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 108 กิโลเมตร มีการคมนาคมสะดวก เนื่องจากมีทั้งทางหลวงแผ่นดินและทางรถไฟผ่าน ส่วนทางน้ำก็อาศัยแม่น้ำแม่กลอง ซึ่งไหลผ่านอำเภอบ้านโป่ง โพธาราม อำเภอเมือง คำเนินสควกและวัดเพลง ซึ่งชาวราชบุรีได้อาศัยแม่น้ำแม่กลองนี้ในการเพาะปลูกเป็นส่วนใหญ่ และกรมชลประทานยังได้ขุดคลองจากแม่น้ำนี้ส่งน้ำเข้าไปยังบริเวณเพาะปลูก ที่แม่น้ำนี้ไม่ไกลไหลผ่านโดยตรง เช่น อำเภอยางแพทวาย

อำเภอยางแพตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของราชบุรี มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอโพธาราม บ้านโป่งและคำเนินสควก พื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม มีคลองชลประทานธรรมชาติอยู่มาก จึงเป็นอำเภอที่มีการทำนาเป็นอาชีพหลัก จากพื้นที่ทั้งหมด 133,750 ไร่ จะเป็นที่นาเสีย 93,436 ไร่ บางแพแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 ตำบล คือ ตำบลหัวโพ ทอนใหญ่ ทอนคา วังเย็น โพหัก วัดแก้ว

และชายแพ มีประชากรทั้งหมด 37,445 คน ภูมิประเทศของตำบลทั้ง 7 ตำบลก็ตั้งกัน เนื่องจาก
 ตั้งอยู่ใกล้กันมาก มีการติดต่อกันโดยสะดวก มีทางหลวงแผ่นดินตัดผ่านเข้าอำเภอชายแพไปยัง
 ตำบลโนนสะอาด และภายในอำเภอก็ยังมีทางตัดถนนดินลูกรัง เชื่อมโยงกันทุกตำบลอีกด้วย ชาวบ้าน
 โดยทั่วไปนับถือศาสนาพุทธ และศาสนาคริสต์ก็ได้อีกด้วย ชาวบ้านมาก กล่าวคือ นอกจากวัดจะเป็นสถานที่
 ที่ชาวบ้านประกอบพิธีทางศาสนาแล้ว วัดในอำเภอชายแพก็ยังมีเป็นที่ตั้งของโรงเรียนรัฐบาลถึง
 24 โรงเรียนด้วยกัน นับว่าศาสนาได้หนุนนำการศึกษาของชาวบ้านแพอย่างเต็มที่ ชาวบ้านใน
 อำเภอนี้จึงมีความรู้อย่างทำไม่ยอมกว่า ป.4 เป็นส่วนมากและมีความคิดก้าวหน้าในการประกอบอาชีพ
 เช่น แม้จะยังพึ่งพาธรรมชาติเป็นส่วนมากในการทำนาเลี้ยงหมูขเมทโดยทั่วไป คือ พจนกฤษณจึง
 จะลงมือทำนา และถึงนิยมเทียมเกวียนคราดไถแทนเครื่องทุ่นแรงสมัยใหม่ แต่ชาวบ้านก็รู้จักใช้
 ระเบิดสูบน้ำเข้าสวนเมื่อฝนแดง โดยใช้สูบน้ำจากคลองชลประทานเข้าที่นาของตน และเจ้ารถ-
 แรคเตอร์มาดระเตรียมดิน เข็มพื้นที่เมื่อการคราดไถเกินกำลังวิเศษมืออยู่ และเนื่องจาก 004470
 การคมนาคมสะดวกมีถนนเชื่อมจากอำเภอบางแพไปยังอำเภอต่าง ๆ เช่น อำเภอถ้าเป็นสทก
 อำเภอโพธาราม โดยมีรถประจำทางวิ่งตลอดวัน ชาวบางแพจึงมีการติดต่อกับภายนอกได้สะดวก
 ทำให้เกษตรกรในอำเภอนี้แม้จะมีความเป็นอยู่อย่างสันโดษ แต่พร้อมไปด้วยความรู้ความคิด ทั้งจาก
 การติดต่อกับภายนอกและการฟังข่าวสารจากวิทยุ และการอ่านหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นที่นิยมกันโดยทั่วไป
 ตำบลบางแพซึ่งได้ตั้งเลือกเป็นสถานที่ในการวิจัยเรื่องทัศนคติและความสัมพันธ์ ที่ -
 เกษตรกรมีต่อพ่อค้าคนกลางและสหกรณ์ในชนบทนั้นแบ่งเป็น 11 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากรตามสถิติ
 กระทรวงมหาดไทยประจำเดือนกันยายน 2520 จำนวน 8,180 คน เป็นชาย 4,028 คน หญิง
 4,152 คน นับเป็นครัวเรือนเกษตร 1,431 ครัวเรือน ทั้ง 11 หมู่บ้าน มีการคมนาคมสะดวก
 นอกจากจะมีถนนหลวงผ่านหมู่ที่ 5 ที่ 7 ที่ 8 และที่ 9 แล้ว ภายในหมู่บ้านทุกหมู่บ้านยังมีถนนตัดเชื่อม
 กับตำบลอื่นอีกด้วย การคมนาคมจึงไม่ได้เป็นอุปสรรคในการประกอบอาชีพหรือในการขายผลผลิต
 แต่อย่างใด ชาวบ้านในตำบลบางแพนับถือศาสนาพุทธและในศาสนาอื่นร่วมมือนับถือพระพุทธรูปอย่าง
 เต็มที่ วัดในตำบลนี้มีอยู่ 4 วัด ได้แก่ วัดบางแพเหนือ วัดบางแพใต้ วัดห้วยราม และวัดคอนเซ่ง
 วัดที่เจริญและชาวบ้านนิยมที่สุดได้แก่วัดบางแพใต้ ซึ่งใช้เป็นที่พักผ่อนชาวบ้านทั้งในเทศกาลทางศาสนา
 และกิจกรรมของชาวบ้านเอง เช่น การจัดอบรมลูกเสือชาวบ้าน เป็นต้น นอกจากเรื่องศาสนาแล้ว

ชาวบ้านยังให้ความสำคัญและส่งเสริมในเรื่องการศึกษาเป็นอย่างดี ในตำบลนี้มีโรงเรียนอยู่ 3 โรงเรียน มีระดับ ป.1 ถึง ป.7 อยู่ 2 โรงเรียน กับระดับ ป.1 ถึง มศ. 3 1 โรงเรียน อย่างไรก็ตาม การศึกษาในขณะนี้ยังไม่ขยายถึงระดับอาชีวศึกษา เนื่องจากการคมนาคมสะดวก ชาวบ้านจึงนิยมส่งบุตรหลานไปศึกษาในตำบลใกล้เคียง เช่น โพนาราม หรือในจังหวัดราชบุรี ซึ่งมีความเจริญในทางต่าง ๆ มากกว่า มีฉะนั้นก็ส่งให้เรียนที่กรุงเทพฯ อาศัยการคมนาคมที่สะดวก เดินทางไม่ลำบากทุกวัน ในตำบลบางแพไม่มีโรงเรียนมัธยม เจ้าหน้าที่ตำรวจไม่มีงานปราบปรามมากนัก เพราะชาวบ้านในตำบลนี้ยังมีความเป็นอยู่อย่างสังคมชนบท มีความสนิทสนมคุ้นเคยกันโดยทั่วไป การลงโทษหรือระเบียบปฏิบัติในสังคมรวมทั้งข้อห้ามต่าง ๆ ก็อาศัยจารีตประเพณีและหลักที่ถือปฏิบัติ สืบต่อกันมาเป็นเกณฑ์ จึงไม่ต้องอาศัยอำนาจทางบ้านเมืองมากนัก ในตำบลนี้มีหมู่บ้านในฐานะผู้นำ ของราษฎร ได้แก่กำนัน ซึ่งนอกจากจะมีตำแหน่งเป็นที่นับถือของชาวบ้านแล้ว ยังเป็นผู้มีฐานะมั่งคั่ง ประภคณาชีพทั้งด้านเกษตรกรรม และยังมีโรงสีข้าว รับซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาและยังมีใหญ่ยี่สิบ อีกด้วย นอกจากนี้ยังมีผู้ใหญ่บ้านบางหมู่ เช่น หมู่ 7 นอกจากจะรับราชการแล้ว ยังเป็นนายหน้า รับซื้อข้าว มีร้านค้าของชำและเป็นเกษตรกรที่ก้าวหน้า เป็นผู้เข้าในการตัดสินใจให้เกษตรกรได้รับ ประโยชน์ในด้านการคมนาคมและขนส่งได้อย่างทั่วถึง นอกจากผู้นำเป็นทางการแล้ว ก็ยังมีผู้นำ ไม่เป็นทางการ เช่น ครูอิน ซึ่งเป็นเกษตรกรมีที่นาทำกินรายใหญ่ และยังเป็นประธานของกลุ่ม เกษตรกรที่มีสมาชิกถึง 190 คน ครูอินเป็นผู้นำของชาวบ้านในการพัฒนาต่าง ๆ เช่น ชุมชมแรมถนน บูรณะวัดหรือบริจาคเงินสร้างโรงเรียน ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ในตำบลเนื่องจากเป็นผู้ที่ชาวบ้าน เชื่อฟังและนับถือมาก นับว่าผู้นำของตำบลนี้คือผู้มีอันจะกินและเป็นผู้ทำประโยชน์ให้แก่ตำบลทั้งสิ้น ลักษณะผู้นำเช่นนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าสภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไปของชาวบ้าน คือ มีฐานะดีไม่แร้นแค้น มีความเป็นอยู่อย่างสงบแต่ใฝ่ใจจะสร้างความเจริญให้แก่หมู่บ้านและตำบลของตน

ตำบลบางแพเป็นตำบลที่ใหญ่ที่สุดในจำนวน 7 ตำบลของอำเภอ เป็นที่ตั้งของสถานีราชการ สำคัญของอำเภอ เช่น ที่ว่าการอำเภอ สถานีอนามัย สถานีตำรวจ และสหกรณ์การเกษตร เป็น ตำบลที่ประชากรหนาแน่นเกือบทั้งหมด เว้นแต่ในบางหมู่บ้าน เช่น หมู่ที่ 5 ซึ่งตั้งอยู่ริมทางหลวงใกล้กับ ที่ว่าการอำเภอ จะเป็นที่อยู่ของข้าราชการและคนจีน ซึ่งทำการค้าเสียเกือบครึ่ง การทำนาในตำบลนี้ ได้ผลิตผลค่อนข้างสูงเกินการเก็บไว้กินไว้ใช้ในครอบครัว จึงมีการค้าข้าวเกือบทุกครัวเรือน แต่

การค้าข้าวในตำบลนี้เป็นการค้าขายชนิดที่เรียกว่า bazaar มีใช้แบบ firm type และ มีใจศูนย์การค้าข้าวที่มีการค้าหลายระดับ เช่น ตลาดการค้าที่โพธาราม ลักษณะการค้าขายโดยตรง ของชาวนากับพ่อค้าคนกลางหรือนายหน้าที่เขามาซื้อข้าวถึงที่เขื่อนนี้ จึงเป็นลักษณะสำคัญตรงกับ เป้าหมายของการวิจัย ที่จะมุ่งสังเกตความสัมพันธ์ระหว่างชาวนากับพ่อค้าคนกลางในคานาวัฒนธรรม และสังคม มากกว่าความสัมพันธ์ทางคานาเศรษฐกิจ นอกจากนี้ตำบลบางแพยังเป็นที่ตั้งของสหกรณ์ การเกษตรประจำตำบลบางแพอีกด้วย จึงเป็นการสะดวกที่จะวิเคราะห์ทัศนคติและความสัมพันธ์ที่ ชาวนามีต่อพ่อค้าคนกลางเปรียบเทียบกับสหกรณ์ในคราวเดียวกัน อีกประการหนึ่ง การที่ตำบล บางแพมีการติดต่อกันโดยสะดวกทั้ง ๑๑ หมู่บ้าน และยังติดต่อกับตำบลอื่น ๆ ได้อีกด้วย การถ่ายเท ทางความเจริญ ทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนจึงมีมาก ทำให้ลักษณะของประชากรคล้ายคลึงกัน การที่ได้คัดเลือกประชากรโดยสุ่มตัวอย่างจำนวน ๑๐ % จาก ๑,๔๓๑ ครัวเรือนของตำบลบางแพ จึงสามารถจะไขข้อสงสัยได้จากกลุ่มตัวอย่างนี้ ถ้าไปสุ่มในไรท์กับประชากรในตำบลอื่น ๆ ของอำเภอ- บางแพได้ เรนกันด้วย

ชาวนานี้ในตำบลบางแพนั้น มีสภาพความเป็นอยู่เช่นเดียวกับชาวนาในชนบทโดยทั่ว ๆ ไป ถือมีฐานะเป็นอยู่อย่างสงบ รักสันโดษ แม้จะอยู่ นไกลจากกรุงเทพฯ และการคมนาคมสะดวก แลก็มีฐานะเงินอยู่อย่างง่าย ๆ ไม่นิยมความฟุ้งเฟ้อแต่อย่างใด มักนิยมปลูกบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียง กันเป็นกลุ่ม ๆ บริเวณริมคลองหรือใกล้ทางเดิน บริเวณแคระแบนจึงไม่กว้างขวางนัก อาจมีหิ้งชั๊ก หรือตมไม้ปลูกไว้ก็บ้าง แต่ในคานบ้านเกือบทุกบ้านมักจะมีคอกหมูและเล้าไก่ ซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงที่ ทำรายได้ให้แก่ชาวนาไม่น้อยทีเดียว ตัวบ้านมักจะถูกเป็นไม้ชั้นเดียวมีโถงสูง นอกจากผู้มีฐานะเกิน บางครอบครัว จึงจะปลูกบ้านไม้สองชั้น ชาวนาตำบลบางแพยังทำนาโดยใช้แรงคนและแรงงาน สัตว์เป็นส่วนใหญ่ แต่แรงคนนั้นได้มาจากในครัวห้วทั้งเขต เนื่องจากจำนวนสมาชิกในแต่ละ- ครอบครัวยุคที่ทำงานจริง ๆ นั้นมีน้อย ต้องอาศัยแรงงานที่จ้างเป็นรายวันเป็นส่วนมาก เพราะประเพณี การลงแขกในปัจจุบันไม่มีแล้ว ส่วนแรงงานสัตว์นั้น ชาวนาในตำบลบางแพนิยมใช้วัวไถนาแทนควาย ที่นาในตำบลนี้มักจะไม่อยู่ติดกันเป็นผืนเดียว สำหรับผู้ที่ทำนามากนอกจากจะมีนาเป็นของตนเองแล้ว บางครั้งก็จะเช่าที่ผู้อื่นมาทำอีกด้วย ที่นาจึงจะเฉลี่ยกันตามกรรมสิทธิ์ของเจ้าของนา การแบ่งมรดก ที่นาก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ขนาดของนาถูกทยอยลงไป การได้เครื่องมือเครื่องใช้ เช่นรถแทรกเตอร์จึง

ไม่นิยมกันในบางท้องถิ่น เนื่องจากไม่คุ้มกับค่าเช่า นอกจากจะเท่านั้นเป็นอาชีพหลักแล้ว เกษตรกร
 ยังนิยมปลูกข้าวเขียวซึ่งเป็นพืชที่ค่อนข้างทนแล้งเป็นพืชฤดูที่สองอีกด้วย แม้จะเริ่มเข้ามาไม่นานนัก แต่
 เมื่อมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้จัดโครงการทดลองการปลูกข้าวเขียวหลังฤดูเก็บเกี่ยว ก็ได้รับ
 ความร่วมมือจากเกษตรกรเป็นอย่างดี และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป เนื่องจากเป็นพืชที่ขายได้ราคาดี
 แม้วาสนพุ่มจะสูงก็ตาม นอกจากข้าวเขียวแล้ว ก็ยังมีการปลูกถั่วและข้าวโพดด้วย ส่วนสัตว์เลี้ยงที่
 นิยมเลี้ยงกันเกือบทุกครัวเรือน คือ พุฒและไก่ นั้น ทำรายได้ให้แก่เกษตรกรในระดับสูง ในบาง-
 ครอบครัวยังได้จากการขายพุ่มจะสูงกว่าการขาย และรายไถ่นี้ก็ยังได้อาศัยใช้เป็นเงินทุนในการ
 ทำนา ตลอดจนช่วยค่าครองชีพของชาวบ้านด้วย สภาพความเป็นอยู่และลักษณะเศรษฐกิจของชาวนา
 บางแห่งยังมีลักษณะคล้ายคลึงกับชีวิตชาวไทยสมัยก่อน ซึ่งกล่าวกันอย่างกว้าง ๆ ว่า " ไม่มีคนมั่งมี
 อย่างเหลืออัน หรือมีคนยากจนถึงคนแค่น..... คนในพุ่มบ้านจึงมีฐานะไม่ค่อยต่างกันมากนัก...
 ..... สิ่งอะไรซึ่งต้องการความจำเป็นก็ทำเอง ปลูกเอาและไว้ใช้เองเป็นส่วนใหญ่ ถ้า
 ขาดแคลนสิ่งใด ซึ่งทำเองปลูกเองไม่ได้จึงจะซื้อหรือขาย " ¹

ลักษณะครัวเรือนเกษตรกรของเกษตรกร

เกษตรกรในตำบลบางแห มีขนาดครอบครัวอยู่ในขนาดกลาง ซึ่งมีจำนวนสมาชิกเฉลี่ย
 5 คนต่อ 1 ครอบครัว คิดเป็นจำนวนถึง 48.9 % ครอบครัวที่มีขนาดเล็กที่สุดจะมีสมาชิกจำนวน
 2 คน และครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ที่สุดจะมีสมาชิก 10 คน คิดเทียบเป็นเปอร์เซ็นต์ได้ 30.4 และ
 20.7 ตามลำดับ หัวหน้าครอบครัวส่วนมากเป็นชาย จากตัวอย่างประชากรที่คัดเลือกมานั้น พบว่า
 มีหัวหน้าครอบครัวเป็นชายถึง 93.7 % มีอายุโดยเฉลี่ย 52 ปี การศึกษาโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับ
 ป.4 คิดเป็นจำนวนถึง 83.7 % ที่ไม่ได้ศึกษาเลยมี 5.9 % นอกนั้นสูงกว่า ป.4 การศึกษาสูงสุด
 ของกลุ่มเกษตรกรนี้คือ วิชาครู จากจำนวนสมาชิกโค่นเฉลี่ย 5 คนในครอบครัวนั้น ที่ทำงานเกษตร

¹ เสรียุทธ โทเทศ ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน (พระนคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร ; พ.ศ. 2510) หน้า

จริง ๆ โดยเฉลี่ยจะมีเพียงครอบครัวละ 3 คน แสดงว่าในตำบลนี้ค่อนข้างจะขาดแรงงานเกษตร
 กันมาก ส่วนหนึ่งของรายจ่ายในแต่ละครัวเรือนจึงต้องเป็นค่าจ้างแรงงานเกษตรไป ปัญหาที่ ๆ ไป
 ที่เกษตรกรส่วนมากประสบคือ ความเสียหายของพืชผล จากจำนวนประชากร 135 ครัวเรือน มีปัญหา
 ในเรื่องนี้ถึง 60.7 % หรือ 82 ครัว ความเสียหายนี้เมื่อสอบถามถึงสาเหตุ ก็พบว่าเพราะแห้งแล้ง
 เสีย 34.8 % เสียหายเพราะพืชเป็นโรค 21.3 % ส่วนที่เหลือก็เสียหายด้วยเหตุอื่น ๆ เช่น
 น้ำท่วมทาง แมลงหรือสัตว์ทำลายบ้าง ความแห้งแล้งที่เกษตรกรกล่าวไว้ว่าทำให้ความเสียหายให้กับพืชผล
 นั้น พิจารณาแล้วอาจชักกับข้อเท็จจริงที่ตำบลนี้มีคลองชลประทานถึง 4 คลอง และยังมีคลองธรรมชาติ
 หนองไหลทั่วไปด้วย แต่จากการสัมภาษณ์เกษตรกรเหล่านี้ ปรากฏว่า การขุดคลองชลประทาน
 ทำให้น้ำที่เคยท่วมเอ่อท่วมมาแห้งไปหมด คลองส่งน้ำเข้าที่นาที่ยังมีไม่ทั่วถึง ผู้ใดประโชนจากคลอง
 ชลประทานจะมีเฉพาะอยู่ในที่ลุ่มใกล้คลอง เช่น หมู่ที่ 4 และ 7 นอกนั้นต้องพึ่งธรรมชาติ คือ
 คอยฝน ถ้ามีไคฝนลา นาหวาหรือข้าวกล้าที่ปักดำไว้จะเสียหาย ต้องไถกลับและเริ่มกันใหม่ ชาว
 ในที่นี้มักจะขาดทุน ถ้าเกษตรกรฐานะไม่ค่อยอยู่แล้วก็จะเพิ่มภาวะหนี้สินมากขึ้น การเสียหายเพราะพืช
 เป็นโรคในตำบลนี้ก็นับว่าไม่น้อย ทั้งนี้เนื่องจากการที่หน้าค่อนข้างจะอุดมสมบูรณ์ เกษตรกรจึงนิยม
 ใช้ปุ๋ยธรรมชาติและไม่มีความรู้ในเรื่องการใช้ยาฉีดพ่นทำลาย ในที่นี้บางแห่งพืชผลจึงเสียหายเพราะ
 เป็นโรคเสียเกินครึ่ง นับว่าเป็นปัญหาที่ควรหาทางแก้ไขโดยเร็ว เพราะเกษตรกรมักถือเป็นเรื่อง
 สุกดิบ ทำให้ได้ผลผลิตน้อยกว่าที่ควรไปมาก ปัญหาในด้านอื่น ๆ ของเกษตรกรในตำบลนี้ไม่มีมากนัก
 มีปัญหาในด้านขาดเงินทุนเพียง 14.1 % ปัญหาในด้านพ่อค้าคคโกงเอาเปรียบ 1.5 % นับว่าปัญหา
 ในตำบลนี้คือปัญหาในเรื่องการประกอบอาชีพเท่านั้น เกษตรกรส่วนใหญ่ในตำบลนี้พึ่งวิทย์เป็นประจำ
 คิดเป็นจำนวน 80.7 % ในขณะที่อ่านหนังสือพิมพ์เป็นประจำเพียง 16.3 % และที่ไม่อ่านเลย
 53.3 % นอกนั้นอ่านบ้างนาน ๆ ครั้ง ทั้งนี้อาจเป็นด้วยเหตุที่ว่า เกษตรกรมีฐานะดีพอที่จะมีวิทย์
 ไว้ครอบครองเพื่อความบันเทิงและความรู้เรื่องบ้านเมือง (25.6 %) หรือเพื่อประโยชน์ในทุก ๆ
 ด้าน รวมทั้งเรื่องการทำมาหากิน (59.3 %) ส่วนการอ่านหนังสือพิมพ์นั้น เมื่อมีพื้นความรู้เพียง
 ป.4 และมีได้ใช้ความรู้ที่น้อยอยู่ทุกวัน ความสนใจที่จะอ่านจึงน้อยกว่าการพึ่งด้วยวิทย์มาก ในด้าน
 ความร่วมมือกันเพื่อพัฒนาหมู่บ้านนั้น เนื่องจากผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของตำบล มี
 ความสนใจและริเริ่มในการสร้างความเจริญให้แก่หมู่บ้านและตำบลมาก เกษตรกรในตำบลนี้จึง

รวมในการพัฒนามาก โดยร่วมพัฒนาด้วยแรงงานถึง 60.7 % พัฒนาค่าเงิน 9.6 % และร่วมพัฒนาทั้งด้วยแรงงานและค่าเงินถึง 16.3 % ส่วนการเข้ารับการอบรมวิธีปรับปรุงการดำเนินงานเกษตรกรไม่เคยสนใจัก ปรากฏว่าที่เคยเข้ารับการอบรมเพียง 30.4 % และนำมาปรับปรุงใช้เพียง 19.3 % เท่านั้น

ลักษณะการถือครองที่ดิน

จำนวนที่ดินในการถือครองของเกษตรกรในตำบลบางแพโดยเฉลี่ยมีขนาด 36 ไร่ จำนวนถือครองต่ำสุด 3 ไร่ สูงสุด 85 ไร่ เมื่อจัดประเภทของผู้ถือครอง ซึ่งในที่นี้จะแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ตามรายงานการวิจัยโครงการปลูกพืชหมุนเวียนของคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมให้ปลูกข้าวเขียวเป็นพืชเสริมในระหว่างที่มีไถพำนา ที่ตำบลบางแพอยู่ก่อนแล้ว โดยแบ่งเป็นผู้ที่มีที่ดินระหว่างจำนวน 1 - 24 ไร่ จัดเป็นผู้มีที่ดินขนาดเล็ก ผู้มีที่ดินอยู่ระหว่างจำนวน 25 - 45 ไร่ จัดเป็นผู้ที่มีที่ดินขนาดกลาง และผู้มีที่ดินเกินกว่า 45 ไร่ขึ้นไป คือพวกที่มีที่ดินขนาดใหญ่ ซึ่งการแบ่งที่ดินดังกล่าวมีสภาพเหมาะสมกับตำบลบางแพเป็นอย่างดี จากกลุ่มตัวอย่าง 135 ครัวเรือนนี้ พวกที่มีที่ดินขนาดกลาง มีถึง 37.8 % พวกที่มีที่ดินขนาดใหญ่มีจำนวนรองลงมา คือ 34.1 % และพวกที่มีที่ดินขนาดเล็กมีจำนวนน้อยที่สุด คือ 27.4 % จำนวนที่ดินถือครองนี้ ถ้าจะพิจารณาในลักษณะการถือครอง คือ สภาพการมีกรรมสิทธิ์เหนือที่ดินแล้ว จะแบ่งออกเป็นประเภทได้อีก 3 ประเภท คือ เป็นเจ้าของเองทั้งหมด เป็นเจ้าของบางส่วน (มีทั้งที่ของตนเองและเช่ามา) กับเช่าเช่ามาทั้งหมด การที่ถือไร่ให้ความสำคัญในเรื่องกรรมสิทธิ์ก็เนื่องจากว่า การมีที่ดินเป็นของตนเองทำให้เกิดความรู้สึกถึงความมั่นคงและภูมิใจที่ตนเองมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินนั้น ประเภทที่สองก็ได้แก่ การมีกรรมสิทธิ์ไม่ที่ดินซึ่งเช่าประโยชน์นั้น จะเป็นหลักประกันความมั่นคงแก่เกษตรกรผู้นั้นที่สามารถจะผลิตอาหาร เพื่อเลี้ยงครอบครัวและมีเงินเหลืออยู่อาศัย นอกจากนั้นเกษตรกรเองก็ยังมีคามมั่นใจและใช้ความสามารถของตนที่จะหา

¹สมนึก ศรีปลั่ง, ความยากจนของเกษตรกรและแนวทางแก้ไข, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รวมมิตรไทย, 2519) : 49

รายได้จากการใช้ประโยชน์ในที่ดินแปลงนั้น ๆ อย่างเต็มที่ การเช่าที่ดินทำกินนั้น นอกจากจะ
ต้องเสียค่าเช่าซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขและความพอใจของผู้ให้เช่าแล้ว ความตั้งใจจะยืมหรือทนาย
ที่ดินให้เต็มที่จะไม่มีควยไม่ใช้หรือตนเอง นอกจากนั้นการเป็นเจ้าของที่ดินเองยังแสดงให้เห็นถึง
ฐานะและความมั่งคั่งของเกษตรกรอย่างค้ำควย จากสถิติในการสำรวจการถือครองที่ดินเพื่อ
การเกษตร แยกเป็นรายภาค ในปี 2518 ของกองเศรษฐกิจการเกษตรนั้น ปรากฏว่า ในบรรดา
ที่ดินทั่วประเทศ จำนวน 116,164,575 ไร่ ที่เป็นของตัวเอง 97,158,038 ไร่ หรือ 83.63 %
เป็นที่เช่า 13,577,695 ไร่ หรือ 11.77 % แต่ถ้าวางตามรายภาคแล้ว ภาคกลางจะมีการ
เช่าที่ดินมากที่สุด คือ 38.82 % ในขณะที่ภาคเหนือมีเพียง 14.24 % ภาคใต้ 3.13 % และภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือเพียง 2.74 % เท่านั้น ส่วนภาคตะวันออกและภาคตะวันตก มีจำนวนลดหลั่น
จากภาคกลางตามลำดับ คือ 29.08 % และ 24.69 % (ดูตารางที่ 2)
ตารางที่ 2 ลักษณะของเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรทั้งหมดแยกเป็นรายภาคปี 2518

ภาค	ลักษณะของเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรทั้งหมด					
	ของตนเอง	ร้อยละ	เช่า	ร้อยละ	อื่น ๆ	ร้อยละ
เหนือ	18,825,781	79.05	3,391,175	14.24	1,599,472	6.72
ตะวันออก เฉียงเหนือ	46,754,747	92.65	1,382,969	2.74	2,327,284	4.61
กลาง	5,341,960	58.31	3,510,399	38.32	308,625	3.37
ตะวันออก	6,174,514	65.19	2,754,663	29.08	542,394	5.73
ตะวันตก	6,468,70	73.01	2,187,582	24.69	203,317	2.30
ใต้	13,587,566	94.42	450,907	3.13	352,250	2.45
รวมทั้งประเทศ	97,153,038	83.63	13,677,695	11.77	5,333,842	4.59

ที่มา : กองเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สำหรับจังหวัดราชบุรีนั้น มีเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรทั้งหมด 1,261,452 ไร่ เป็น
 ที่ของตนเองเสีย 848,305 ไร่ หรือ 67.25 % เป็นที่เช่าเต็ม 352,008 ไร่ หรือ 27.90 %
 นอกนั้นเช่าเพื่อน ๆ 4.85 % ซึ่งเป็นสถิติจากกองเศรษฐกิจการเกษตร สำนักงานปลัดกระทรวง
 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เณ ปี 2518 เป็นคน สถิติการถือครองที่ดินของทั้งประเทศและของ
 จังหวัดราชบุรีนั้น การแบ่งดูจะมีลักษณะการถือครองปนกันอยู่ เนื่องจากในกรณีที่เช่านั้น ผู้เช่าอาจมี
 ที่ดินเป็นของตนเองอยู่บ้างและเช่าที่ดินเพิ่มเติมเป็นบางส่วนเท่านั้น ดังนั้นจำนวนที่ดินในของผู้เช่า
 และเจ้าของ จึงอาจซ้ำกันได้ ส่วนในการสำรวจการถือครองที่ดินในคำสัมภาษณ์นั้น ได้แยกออก
 เป็น 3 ประเภท คือ ที่ดินที่ทำกินซึ่งคนเป็นเจ้าของทั้งหมดประเภทหนึ่ง การเช่าที่ดินมาทำกินเพิ่ม
 จากที่มีอยู่เดิม เป็นลักษณะเข้ามาเป็นบางส่วนประเภทหนึ่ง กับอีกประเภทหนึ่งนั้น ไม่มีที่ดินทำกินเเอง
 ของตนเองเลย จึงจัดอยู่ในประเภทที่ 3 คือ เข้ามาทั้งหมด เราอาจแยกการถือครองที่ดินของกลุ่ม
 ตัวอย่างในคำสัมภาษณ์ออกได้ดังนี้ มีที่เป็นเจ้าของทั้งหมด 31.8 % ที่เข้ามาบางส่วน (มีที่ของตน
 อยู่แล้ว) 51.9 % และเข้ามาทั้งหมด 16.3 % จำแนกตามการถือครองได้ดังนี้ (ดูตารางที่ 3)
 ตารางที่ 3 อัตราส่วนร้อยละของลักษณะการถือครองที่ดินจำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดของที่ดินถือครอง	ลักษณะการถือครอง			รวมทุกขนาด
	เป็นเจ้าของทั้งหมด	เข้ามาเป็นบางส่วน	เข้ามาทั้งหมด	
ที่ดินขนาดเล็ก	12.6	9.6	5.9	28.1
ที่ดินขนาดกลาง	10.4	21.5	5.9	37.8
ที่ดินขนาดใหญ่	8.9	21.5	3.7	34.1
รวม	31.9	52.6	15.5	100

จากตารางนี้ จะเห็นว่าเกษตรกรในคำบบางพื้นที่ยังมีที่ทำกินมากก็ยิ่งขยายการผลิต
 ออกไปมาก เพราะจากจำนวนผู้เช่าบางส่วน 52.6 % เป็นเกษตรกรที่มีที่ดินขนาดกลางและใหญ่ถึง
 43.0 % ส่วนการเข้ามาทั้งหมด ซึ่งมีเพียง 15.5 % เป็นเกษตรกรที่มีที่ดินขนาดเล็กและกลาง
 เป็นส่วนมาก การไว้ที่ดินจึงมุ่งถึงประโยชน์อย่างเต็มที่ ทำให้ผลผลิตที่เกษตรกรได้รับอยู่ในอันสูง

เก็บทุกครัวเรือน

สำหรับการเช่าที่ดิน อัตราค่าเช่ามีทั้งเป็นเงินและเป็นข้าว ที่เป็นเงินอัตราโดยเฉลี่ย คือ 100 บาทต่อปี ส่วนอัตราขั้นสูง คือไร่ละ 200 บาทต่อปี ถ้าคิดค่าเช่าเป็นข้าว อัตราโดยเฉลี่ย ไร่ละ 10 ถึง ส่วนอัตราสูงสุดที่พบ คือ ไร่ละ 15 ถึง การให้เช่าที่นาโดยแย่งผลผลิตในอัตรา ครั้งต่อครั้งนั้น จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างปรากฏว่า ในสมัยก่อนนิยมทำดีเหมายมาก แต่ในปัจจุบันเกือบ ไร่ที่แม่ และผู้เช่าในลักษณะนี้มักจะมีฐานะยากจนจำนวนหนึ่งถึงวันไว้ใช้ จึงมิได้นำมารวมไว้ใน กลุ่มเกษตรกรผู้เช่านาโดยผลผลิตมากพอจะเก็บส่วนหนึ่งไว้ขายด้วย ในการเช่าที่ดินที่มีข้อที่นาสิ่ง เกตุว่า ในการเช่าทั้งหมด 68.1 % มีการคิดค่าเช่าเป็นเงินเพียง 22.9 % แสดงว่าผู้ให้เช่าในตำบลนี้ได้ คำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะเป็นผลประโยชน์แก่ตนเป็นอเนกมาดี ทั้งนี้เพราะจะเก็บค่าเช่าได้ทันทีที่เกี่ยวเกี่ยว ในขณะที่การเก็บค่าเช่าเป็นเงินจะต้องรอกจนกว่าจะขายข้าวได้ บางครั้งถ้าข้าวไม่ไต่ผล ก็อาจมีการ คิดค่าเช่าได้ นอกจากนี้การคิดค่าเช่าเป็นข้าวจะไม่มีการขาดทุน เพราะนอกจากราคาข้าว เมื่อคิดเทียบเป็นเงิน จะสูงกว่า 200 บาท ซึ่งเป็นอัตราที่สูงที่สุดของการคิดค่าเช่าเป็นเงินแล้ว ผู้ให้เช่ายังสามารถเก็บไวขายให้ไคร่ราคาสูงขึ้นอีกเมื่อข้าวราคาแพงได้ การเช่าที่ดินในตำบลนี้ ส่วนมากมักจะเช่ามาจากญาติ คิดเป็นร้อยละ 65.58 ของผู้เช่าที่ดินทั้งหมด รองลงมาเป็นการเช่า จากเพื่อนบ้านคิดเป็นร้อยละ 25.50 และเช่าจากนายทุนร้อยละ 8.02 ส่วนการที่เกษตรกรให้เช่า ที่ดินนั้น ส่วนมากเป็นการให้ญาติเช่า นอกนั้นก็เป็นการเช่าจำนวนที่ดินที่ให้เช่าสูงสุดคือ 50 ไร่ ค่าเช่าคือ 1 ไร่ อัตราค่าเช่าถ้าเป็นเงินสดไร่ละ 150 บาทต่อปี ถ้าเป็นข้าวอยู่ในอัตราไร่ละ 10-20 ถึง ต่อปี

การเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์

เกษตรกรในตำบลบางมอทำหน้าที่เป็นอาชีพหลัก การเตรียมที่ดินในการทำนาเริ่มในราว เดือนเมษายน โดยใช้แรงงานสัตว์ คือ วัวร่วมกับเครื่องจักรคือรถแทรกเตอร์ ซึ่งในปัจจุบันนิยมใช้ ในการคราดไถกันมาก โดยใช้แทร็คเตอร์ไถกลับที่นา แล้วจึงใช้แรงวัวภายหลังเมื่อดินก่อนคว่ำลงแล้ว การที่ไม่ใช้เครื่องจักรผ่อนแรงทั้งหมดนั้นมิใช่ว่าชาวบ้านจะไม่นิยม แต่เนื่องจากค่าเช่าที่นาคิดเป็นรายวัน วันละประมาณ 30 บาท และที่นาของชาวบ้านมักไม่ติดต่อกันเป็นเนื้อเดียวกัน การใช้เครื่องจักรจึงใช้เท่าที่ จำเป็น เพื่อให้งานสำเร็จลุส่งไปได้โดยเร็วเท่านั้น การทำนานิยมทำทั้งนาดำและนาหว่านปนกัน

น้ำหนักก็จะทำให้บริเวณที่น้ำหนักสมบูรณ์ที่สุด และเป็นที่ที่ชาวนาจะเข้าไปดูแล้วรั้งและโรคต่าง ๆ ที่คอยทำลายข้าวได้สะดวก เพราะชาวนามักจะให้เมล็ดมากกว่าชาวนาหวาน ทั้งยังให้ปริมาณข้าวมากกว่ากันในเนื้อที่เท่า ๆ กันด้วย จากการสอบถามจากผู้ทำนาปรากฏว่า ที่นา 1 ไร่ สำหรับนาค่าจะให้ข้าว 35 - 40 ตัน ในขณะที่นาหวานจะให้ข้าวเพียง 30 ตัน เป็นอย่างสูงแล้วนั้น ในตำบลนี้แม้จะไม่มีไครนิมพ์พำบาบี่ละ 2 ครั้ง ด้วยมีภูพาคคเคลม่น้ำในหน้าแล้ง แต่เมื่อเก็บเกี่ยวแล้ว ชาวนาเป็นจำนวนถึง 61.5 % ก็จะปลูกข้าวเขียวเป็นพืชฤดูที่ 2 เป็นการเพิ่มรายได้ให้ครอบครัวด้วย สำหรับการเลี้ยงสัตว์นั้น สัตว์ที่เลี้ยงประจำที่ทุกบ้านได้แก่วัว ซึ่งใช้เป็นแรงงานในการทำนา จำนวนที่เลี้ยงกันมากที่สุดมีถึง 9 ตัว ซึ่งชาวนามักจะแบ่งขายเป็นรายได้เสียบ้าง ที่น้อยที่สุดคือ 1 ตัว แต่โดยเฉลี่ยแล้วชาวนามีวัวเลี้ยงครัวเรือนละ 2 ตัว นอกจากวัวแล้ว เกษตรกรนิยมเลี้ยงหมูกันมากที่สุดเป็นจำนวนถึง 63 % การเลี้ยงหมูนั้นนอกจากจะเป็นอาชีพเสริมที่ทำรายได้ให้แก่เกษตรกรสูงกว่าการปลูกข้าวเขียวแล้ว บางครั้งยังทำรายได้ดีกว่าอาชีพหลักอีกด้วย ถ้าปีนั้นเกษตรกรผลิตข้าวได้นอกกว่าปกติ นอกจากปลูกข้าวเขียวและเลี้ยงหมูแล้ว เกษตรกรในตำบลบางแห่งนิยมเลี้ยงไก่ไว้กินและขายเป็นรายได้อีกด้วย คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ได้ถึง 68.1 % เมื่ออาชีพเลี้ยงไก่จะเป็นอาชีพเสริมที่ทำรายได้ไม่สูงเท่าอาชีพอื่น แต่ก็เป็รายได้ที่เป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้เป็นอย่างดี จากตารางที่ 4 จะพบว่า

ตารางที่ 4 อัตราส่วนร้อยละของการประกอบอาชีพในลักษณะต่าง ๆ จำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดที่ดินถือครอง	ทำนาอย่างเขียว	ทำนาปลูกข้าวเขียว และหมู	ทำนาปลูกข้าว เลี้ยงหมูและไก่	ทำนาเลี้ยงหมู	รวม
ที่ดินขนาดเล็ก	3.70	5.10	2.96	8.88	20.14
ที่ดินขนาดกลาง	8.66	7.42	1.48	13.34	37.78
ที่ดินขนาดใหญ่	3.70	8.63	2.22	8.17	34.00
รวม	16.28	21.48	6.66	33.33	100

ในจำนวนประชากร 135 คนวัยเรียน มีผู้ทำนาอย่างเดียวเพียง 16.28 % เป็นผู้ทำคินขนาดกลางมากที่สุด 8.88 % รองลงมาคือผู้ทำคินขนาดใหญ่และเล็ก 3.70 % เท่ากัน ที่นิยมกันมากที่สุดในการทำนาคือ การทำนา ปลูกข้าวเขียว เลี้ยงหมูและไก่ มีจำนวนถึง 33.33 % แบ่งออกเป็นผู้ทำคินขนาดกลาง 13.34 % ซึ่งเป็นจำนวนสูงสุด รองลงมาคือผู้ทำคินขนาดใหญ่ 11.11 % และน้อยที่สุดคือผู้ทำคินขนาดเล็ก 8.88 % แสดงว่าการทำนาในที่คินขนาดกลางนั้น เกษตรกรมีเวลาว่างจากการดูแลที่นาและผลิตผลในนามากพอที่จะหาอาชีพเสริมได้หลายอย่าง ในขณะที่ผู้ทำคินขนาดใหญ่ขาดแคลนแรงงาน ด้วยที่นาขนาดใหญ่ต้องใช้แรงงานและเวลาดูแลให้ทั่วถึงมาก หรือมีจะเน้นหาอาชีพรายได้ที่อื่นไม่ของจนขาดอาชีพเสริม จำนวนผู้ทำอาชีพเสริมจึงน้อยกว่าผู้ทำคินขนาดกลาง ส่วนผู้ทำคินขนาดเล็กอาจมีทุนน้อย จึงไม่ค่อยมีโอกาสประกอบอาชีพเสริม เช่นการปลูกข้าวเขียวหรือเลี้ยงหมู ซึ่งต้องใช้เงินทุนมาก ส่วนการปลูกข้าวเขียวและทำนามีจำนวนน้อยกว่าการทำนาและเลี้ยงหมู คือมีจำนวน 21.48 % แบ่งเป็นผู้ทำคินขนาดใหญ่ 8.88 % ขนาดกลาง 7.42 % และขนาดเล็ก 5.18 % ในขณะที่การทำนาและเลี้ยงหมูมี 22.25 % คือที่คินขนาดใหญ่ 8.17 % ขนาดกลาง 6.66 % และขนาดเล็ก 7.42 % สำหรับการทำนา ปลูกข้าวเขียวและเลี้ยงหมูกลับเป็นสิ่งที่เกษตรกรนิยมน้อยที่สุดมี 6.66 % เท่านั้น แบ่งเป็นผู้ทำคินขนาดใหญ่ 2.22 % ที่คินขนาดกลาง 1.48 % และที่คินขนาดเล็กมีจำนวนมากที่สุดคือ 2.96 %

ผลิตผลและการจำหน่ายผลิต

ผลิตผลที่เกษตรกรได้จากการทำนาและปลูกข้าวเขียว จำแนกออกได้เป็นหลายประเภท มีทั้งการเก็บไว้ในโรงสีในครัวเรือน (เฉพาะข้าว) การเก็บไว้ทำพันธุ์ การนำราคาเข้าที่คิน (เฉพาะข้าวเข้กัน) และการจำหน่ายหรือเก็บไว้รอจำหน่ายจนกว่าจะไถราคาสูง จำนวนข้าวที่ผลิตได้มากที่สุดในการทำนาคือ 22 เกวียน ที่ต่ำสุดคือ 3 เกวียน จำนวนข้าวเขียวที่ผลิตได้มากที่สุดคือ 95 ตัง น้อยที่สุดจำนวน 4 ตัง ถ้าจะพิจารณาเปรียบเทียบจำนวนผลิตผลกับขนาดที่คินถือครอง ก็จะเป็นดังนี้ (ดูตารางที่ 5 และ 6 หน้าต่อไป)

ตารางที่ 5 อัตราส่วนร้อยละของจำนวนผลผลิต (ข้าว) จำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดที่ดินถือครอง	จำนวนข้าวที่ผลิตได้				รวม
	1 - 8 ไร่	9 - 12 ไร่	13-18 ไร่	19-24 ไร่	
ที่ดินขนาดเล็ก	27.41	-	.74	-	28.15
ที่ดินขนาดกลาง	19.26	.74	17.70	-	37.70
ที่ดินขนาดใหญ่	7.40	-	19.26	7.41	34.07
รวม	54.07	.74	37.70	7.41	100

ตารางที่ 6 อัตราส่วนร้อยละของจำนวนผลผลิต (ถั่วเขียว) จำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดที่ดินถือครอง	จำนวนถั่วเขียวที่ผลิตได้				รวม
	1 - 25 ไร่	26 - 50 ไร่	51 - 75 ไร่	75 - 100 ไร่	
ที่ดินขนาดเล็ก	20.46	3.61	1.21	1.21	26.51
ที่ดินขนาดกลาง	15.66	10.65	4.82	3.61	34.94
ที่ดินขนาดใหญ่	19.28	12.05	3.61	3.61	38.55
รวม	55.42	26.51	9.64	8.43	100

จากตารางที่ 5 จะเห็นได้ว่า ซึ่งมีที่ทำการขนาดใหญ่เท่าใด ก็จะได้ผลผลิตคือข้าวสูงขึ้นเท่านั้น ที่ดินขนาดเล็กมีผลผลิตสูงเกิน 8 ไร่เพียง .74 % ในขณะที่ที่ดินขนาดใหญ่จะมีผลผลิตอยู่ในขนาดกลาง คือสูงกว่า 8 ไร่ถึง 19.26 % และมีที่เกิน 13 ไร่ขึ้นไป 7.41 % และมีผลผลิตต่ำกว่าเพียง 7.41 % เท่านั้น ในขณะที่ที่ดินขนาดกลางจะให้ผลผลิตโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง คือเกิน 8 ไร่ขึ้นไป แต่ไม่สูงกว่า 18 ไร่ 17.70 % และผลผลิตในขนาด

1 - 8 เกวียน 19.26 % แต่ไม่มีการผลิตได้เกิน 18 เกวียน เช่นเดียวกับผู้ถือครองที่ดินขนาดเล็ก ซึ่งมีผลผลิตทั้งหมดในระดั้มต่ำกว่า 8 เกวียน เป็นจำนวน 27.41 % มีที่สูงกว่า 8 เกวียน แต่ไม่ เกิน 18 เกวียน .74 % ส่วนการจำแนกผลผลิตเห็น เกษตรกรได้เก็บข้าวไว้บริโภคอย่างสูงสุด 3 เกวียน และต่ำสุดครึ่งเกวียน โดยมีอัตราเฉลี่ยในการเก็บไว้บริโภค 1 เกวียน ส่วนการเก็บไว้ทำ พันธุ์มีอัตราสูงสุด 3 เกวียน ค่าสุดครึ่ง เกวียน ซึ่งถ้าอัตราต่ำสุดนี้ไม่พอกับความต้องการ ชาวบ้าน ก็ต้องมีรายจ่ายในการซื้อพันธุ์ข้าวเพิ่มขึ้น ส่วนอัตราโดยเฉลี่ยของการเก็บไว้ทำพันธุ์คือ 1 เกวียน สำหรับค่าเช่าหรือค่าจ้างนั้นเสียกันในอัตราสูงสุด 6 เกวียน ค่าสุดครึ่งเกวียน และอัตราเฉลี่ย 1.5 เกวียน เมื่อจำแนกผลผลิตได้เช่นนี้ ชาวนาจะเหลือข้าวไว้ขายเท่าใด ถ้าพิจารณาจากตัวเลข ที่ให้ข้อมูลมาจะพบว่า อัตราการขายที่สูงที่สุดคือ 17 เกวียน ค่าสุดคือ 2 เกวียน ซึ่งเป็นอัตราโดย เฉลี่ยด้วย ถ้าไม่พิจารณาถึงอัตราส่งเสริมเช่นการปลูกข้าวเปียกประกอบแล้ว รายได้ของชาวนาจะจึ กอยู่ในระดับต่ำ เพราะอัตราขายข้าวโดยเฉลี่ย เกวียนละ 2,000.00 บาท ในขณะที่ค่าใช้จ่ายใน ครัวเรือนเป็นเงินไม่น้อยกว่า 5,000.00 บาท

จากตารางที่ 6 จำนวนตัวข้าวที่ผลิตได้มากที่สุดคือ 95 ถัง น้อยที่สุด 4 ถัง ถ้าจะ พิจารณาจากจำนวนที่ถือครองจะเห็นว่า ที่ดินขนาดเล็กผลิตข้าวได้ในช่วงต่ำกว่าผู้ถือครอง ที่ดินขนาดอื่น เช่นเดียวกับข้าวเหมือนกันคือในระดั้ม 51 - 75 และ 76 - 100 ถัง จะมีอย่างละ 1.21 % เท่านั้น มากที่สุดคือผลผลิตน้อยกว่า 25 ถัง มี 20.48 % จากจำนวนทั้งหมด 26.51 % ผลผลิตในระดั้มกลางคือเกิน 25 ถัง แต่ไม่สูงกว่า 60 ถัง มีเพียง 3.61 % ส่วนที่ดินขนาดเล็กกลาง และใหญ่ จะผลิตในอัตราที่ใกล้เคียงกัน เช่นผลผลิตที่เกิน 75 ถังขึ้นไปมี 3.61 % เท่านั้น ในระดับ กว่า 25 ถัง มีจำนวน 15.66 % สำหรับที่ดินขนาดกลาง และ 19.28 % สำหรับที่ดินขนาดใหญ่ ในระดับ 26 - 50 ถัง มี 10.85 % และ 12.05 % ตามลำดับ และผลผลิตในระดั้ม 51 - 75 ถัง มี 3.61 % และ 4.62 % ตามลำดับเช่นกัน สำหรับการขายผลผลิตนั้น อัตราสูงสุด 90 ถัง ค่าสุด 2 ถัง อัตราเฉลี่ย 19 ถัง การที่ปริมาณการขายต่ำสุดและการผลิตต่ำสุดต่างกันอยู่เพียง 2 ถัง ก็เนื่องมาจากเหตุที่ว่า การเก็บข้าวไว้ทำพันธุ์ไม่คอยนับกันนัก เพราะตัวข้าวมักจะขาย ได้ราคาดี ถึงจะ 100.00 บาท เป็นอย่างต่ำ ถ้าในขณะที่ตัวข้าวขึ้นราคาแล้วอาจขายได้ถึงถึง จะ 200.00 บาท ราคาจึงเป็นสิ่งจูงใจให้เกษตรกรขายผลผลิต บางครั้งจะขายทั้งหมดเท่ากับผลิตได้

เมื่อถึงหน้าจะเพาะปลูกจริงจะซื้อพันธุ์มาใหม่ คงได้ปริมาณของการเก็บตัว เขียวไว้ทำพันธุ์จริงไม่มาสนใจเท่ากับข้าว ซึ่งเมื่อก่อนจะผลิตได้มากน้อยเท่าใด ก็จะเก็บส่วนหนึ่งไว้ทำพันธุ์เสมอ นอกจากบางกรณีที่มีชาวเขตนจริง ๆ จึงจะขายข้าวทั้งหมดแล้วซื้อข้าวกินและทำพันธุ์

รายได้และรายจ่าย

รายได้และรายจ่ายตลอดจนรายได้สุทธิของ เกษตรกรในตำบลบางนั้น อาจแสดงให้เห็นด้วยตารางดังนี้

ตารางที่ 7 อัตราส่วนร้อยละของรายได้จำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดของที่ดิน	ต่ำกว่า 10,000	10,000 ถึง 25,000	25,001 ถึง 40,000	40,001 ถึง 60,000
ที่ดินขนาดเล็ก	13.4	13.3	1.4	0.0
ที่ดินขนาดกลาง	7.9	23.9	4.6	1.4
ที่ดินขนาดใหญ่	2.3	16.9	9.6	5.3
รวม	23.6	54.1	15.6	6.7

ตารางที่ 8 อัตราส่วนร้อยละของรายจ่ายจำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดของที่ดิน	ต่ำกว่า 10,000	10,000 ถึง 25,000	25,001 ถึง 40,000	40,001 ถึง 60,000
ที่ดินขนาดเล็ก	12.6	13.9	1.4	-
ที่ดินขนาดกลาง	7.9	25.3	4.6	-
ที่ดินขนาดใหญ่	1.4	27.8	4.9	-
รวม	22.1	67.0	10.9	-

ตารางที่ 9 อัตราส่วนร้อยละของรายได้สุทธิจำแนกตามขนาดที่ติดครอง

ขนาดครองที่ดิน	ต่ำกว่า 10,000	10,000 ถึง 25,000	25,001 ถึง 40,000	40,001 ถึง 60,000
ที่ดินขนาดเล็ก	27.4	0.7	0.0	0.0
ที่ดินขนาดกลาง	34.2	2.9	0.0	0.7
ที่ดินขนาดใหญ่	24.1	8.5	1.5	0.0
รวม	85.7	12.1	1.5	0.7

รายได้ของเกษตรกรในตำบลนี้มีหลายทาง นอกจากรายได้จากอาชีพหลักคือ การขายข้าว อาชีพเสริมคือ การปลูกกล้วยไข่ การเลี้ยงหมูและการเลี้ยงไก่แดง เกษตรกรยังมีรายได้อื่น ๆ อีก เช่น รายได้จาก การรับจ้าง รายได้จาก การค้า รายได้จาก ค่าเช่าที่ รายได้จาก ลูกหลาน หรือญาติที่ไม่ประกอบอาชีพในแหล่งถิ่นส่งมาให้ เป็นต้น รายได้เหล่านี้ (โดยมีรายได้จากการรับจ้าง) ใกล้เคียงกับรายได้ประเภทอื่น ๆ อันนี้ว่าเป็นรายได้ที่ลอยจุนเจือเมื่อรายได้หลักไม่พอกับรายจ่ายที่นับว่าค่อนข้างสูงสำหรับทุก ๆ ครัวเรือน สำหรับรายได้หลักนั้น ไร่แบ่งฮอดเป็นประเภทดังนี้คือ รายได้จากพืช รายได้จากสัตว์ รายได้จาก การรับจ้าง และรายได้อื่น ๆ โดยทั่วไปแล้ว รายได้จากพืชมีค่าสูงสุดคือ ถั่วเขียวไร่ 15,000.00 บาท หรือคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ไร่ร้อยละ 62.50 ของรายได้ทั้งหมด รายได้จากสัตว์เป็นรายได้อันดับรองลงมาคือ 4,500.00 บาท โดยเฉลี่ยหรือร้อยละ 18.75 ส่วนรายได้จากการรับจ้างนั้นต่ำกว่ารายได้ประเภทอื่นซึ่งได้รวมรายได้หลายชนิดไว้ด้วยกันดังกล่าวแล้ว และรายได้นั้น ๆ บางครั้งก็เป็นรายได้ประจำจึงทำให้เป็นอัตราที่สูงกว่าการรับจ้าง ซึ่งหากเป็นครั้งคราวเท่านั้น ถ้าเราจะพิจารณาในเรื่องรายได้กับจำนวนที่ดินติดครอง เรา จะแยกมองได้เป็น 2 ชนิด คือ การพิจารณาในอัตราส่วนร้อยละของรายได้ประเภทต่าง ๆ กับเปรียบเทียบรายได้อื่นประเภทต่าง ๆ เรื่อยๆ อัตราสูงสุดและอัตราเฉลี่ยดังตารางที่ 10 และ 11 ดังนี้ (ดูตารางที่ 10 และ 11 ในภาคต่อไป)

ตารางที่ 10 อัตราส่วนร้อยละของรายได้ระหว่าง เกษตรกลาง ๆ จำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดของที่ดิน	รายได้จากพืช	รายได้จากสัตว์	รายได้จากการรับจ้าง	รายได้อื่น ๆ
ที่ดินขนาดเล็ก	46.82	22.33	15.48	15.31
ที่ดินขนาดกลาง	39.90	45.24	3.48	11.36
ที่ดินขนาดใหญ่	50.33	37.23	2.3	10.13

ตารางที่ 11 รายได้ในอัตราสูงสุดและอัตราร้อยละจำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดของที่ดิน	รายได้จากพืช		รายได้จากพืชและสัตว์		รายได้จากการรับจ้าง		รายได้อื่น ๆ	
	สูงสุด	เฉลี่ย	สูงสุด	เฉลี่ย	สูงสุด	เฉลี่ย	สูงสุด	เฉลี่ย
ที่ดินขนาดเล็ก	17600	6700	20500	9000	8000	3600	12500	4700
ที่ดินขนาดกลาง	21500	11700	30300	18900	8000	2100	24000	3800
ที่ดินขนาดใหญ่	55000	20600	49600	23700	8400	3300	26000	5000

เราจะพบว่า ในที่ดินขนาดใหญ่รายได้ส่วนใหญ่จะมาจากการเกษตรกรรม คือเป็นรายได้จากพืช 50.33 % หรือจากพืชและสัตว์เสีย 37.23 % เหลือเป็นรายได้อื่น ๆ 10.13 % และรายได้จากการรับจ้างเพียง 2.30 % ฉะนั้นถ้าจะเอียงออกไปเป็นประเภทรายได้สูงสุดจะมาจากพืช คือมีรายได้โดยเฉลี่ย 20,600.00 บาท รายได้สูงสุด 55,000.00 บาท รายได้จากพืชและสัตว์อยู่ในลำดับรองลงมา แต่มีรายได้เฉลี่ยอยู่ในระดับที่สูงกว่าคือ 23,700.00 บาท รายได้สูงสุด 49,600.00 บาท รายได้จากการรับจ้างของที่ดินรายใหญ่อยู่ในระดับต่ำสุด คือเฉลี่ยได้เพียง 3,300.00 บาท สูงสุดคือ 8,400.00 บาท รายได้อื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลางคือ อัตราร้อยละเฉลี่ย 5,600.00 บาท แต่อัตรารายได้สูงสุดเป็นตัวเลขที่น่าสนใจคือ 20,000.00 บาท จากตัวเลขเหล่านี้จะเห็น

ได้ว่า ผู้ที่คืนรายใหญ่จะสนใจกับการทำมากกว่าอาชีพผสม โดยเฉพาะผู้ที่คืนรายใหญ่ก็มีฐานะดี จึงสามารถดูแลพืชสวนและทำไร่ทำสวนที่นาโคเค็มที่และหัวดิ่ง ผลิตภัณฑ์ที่ได้จึงสูง รายได้จากการขายพืชผลจึงสูงตามไปด้วย การเลี้ยงสัตว์ผสมกับการทำนาที่นับกันไม่ชอบ แต่ที่รายได้ไม่สูงเท่าการทำนาอย่างเดียวนั้น เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงสัตว์นั้นสูง ชาวนาจึงไม่ค่อยนิยมเลี้ยงสัตว์กันเป็นลำดับถัดมาโดยเฉลี่ย ส่วนรายได้อื่น ๆ ที่สูงถึง 20,000.00 บาท อาจจะด้วยเหตุที่ว่า ผู้ที่คืนรายใหญ่ก็จะมีอาชีพอื่นด้วย เช่น ปลูกเงิน มีร้านค้าหรือมีรายได้จากการให้เช่าที่นาเป็นต้น รายได้ชนิดนี้จึงเป็นรายได้ที่เพิ่มเติมนอกจากการเกษตรในนอกร สำหรับที่คืนขนาดกลางรายได้สูงสุดคือรายได้จากพืชและสัตว์รวมกันคิดเป็น 45.24 % มีอัตราเฉลี่ย 13,900.00 บาท รายได้สูงสุดเป็น 33,300.00 บาท รายได้รองลงมาคือรายได้จากพืช 39.90 % เฉลี่ยได้ 11,700.00 บาท อัตราสูงสุด 21,500.00 บาท ส่วนรายได้อื่น ๆ นั้นคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ได้ 11.36 อัตราเฉลี่ย 4,900.00 บาท แยกตามได้ในอัตราสูงสุดนั้นสูงกว่ารายได้จากพืชเสียอีกคือ 24,000.00 บาท ส่วนรายได้จากการรับจ้างมี 3.43 % เฉลี่ยได้เพียง 2,100.00 บาท และสูงสุดเพียง 6,000.00 บาท ผู้ที่คืนปานกลางก็จะมีเวลาว่างมากพอที่จะสนใจในการเลี้ยงสัตว์ที่เป็นอาชีพเสริมได้ และนิยมทำกันถึง 27 ครัวเรือน จาก 51 ครัวเรือน รายได้ในประเภทนี้จึงสูงกว่าการทำนาอย่างเดียวนั้น ส่วนรายได้อื่น ๆ มีอัตราเฉลี่ย 3,800.00 บาท อัตราสูงสุด 24,000.00 บาท จำนวนสูงสุดในการเทียบที่คืนขนาดอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละได้ 11.36 % การที่รายได้อื่น ๆ อยู่ในระดับสูงนั้น เหตุผลอาจเกี่ยวกับผู้คืนขนาดใหญ่ คือมักจะมีอาชีพอื่นประกอบ ส่วนการรับจ้างนอกจากจะมีระดับค่าแล้ว จำนวนผู้รายได้จากการรับจ้างยังมีน้อยอีกด้วย ในขณะที่ที่คืนขนาดใหญ่มี 6 ราย ที่คืนขนาดกลางก็มีเพียง 14 รายเท่านั้น รายได้สำหรับเกษตรกรในที่คืนขนาดเล็กจะคล้ายกับที่คืนขนาดใหญ่คือรายได้จากพืชสูงสุดคิดเป็นสัดส่วนได้ 46.32 % มีรายได้เฉลี่ย 6,700.00 บาท รายได้สูงสุด 17,600.00 บาท เมื่อเทียบกับรายได้จากพืชและสัตว์ที่อยู่ในสัดส่วนที่รองลงมา ก็มีรายได้เพียง 22.38 % ของรายได้ทั้งหมด และมีอัตราเฉลี่ยถึง 9,000.00 บาท และอัตราสูงสุด 20,500.00 บาท ทั้งนี้เพราะผู้ทำนาคะเลี้ยงสัตว์มีจำนวนน้อยเพียง 10 ครัวเรือน จากทั้งหมด 36 ครัวเรือน หากนี้จะต้องมีฐานะดีพอสมควรและมีรายได้จากพืชที่ด้วย รายได้โดยเฉลี่ยจึงสูงกว่าการปลูกพืชอย่างเดียว รายได้จากการรับจ้างสำหรับที่คืนขนาดเล็กอยู่ในอันดับ 3 คือ 15.43 % เฉลี่ยราว

3,600.00 บาท สูงสุดคือ 6,000.00 บาท ทั้งนี้เนื่องจากผู้มีที่ดินน้อยจะมีเวลาว่างมาก และ
 ด้วยความจำเป็นในครอบครัวในการครองชีพที่จะต้องรับจ้าง เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้เพียงพอกับ
 การที่โดยลยลิตจากที่มาน้อย หรือให้มีรายได้พอเพียงสำหรับค่าเช่านา เพราะผู้มีที่ดินขนาดเล็กมัก
 จะเช่านาลำเป็นส่วนมาก ส่วนรายได้อื่น ๆ มี 15.31 % ซึ่งนับว่าไม่น้อย โดยเฉพาะรายได้สูงสุด
 ถึง 12,500.00 บาท รายได้เฉลี่ย 4,700.00 บาท แต่จำนวนเกษตรกรที่มีรายได้อื่น ๆ ก็มีไม่
 มากนัก จาก 30 ครัวเรือน จะมีรายได้ในชั้นนี้ 11 ครัวเรือนเท่านั้น

รายจ่าย

สำหรับรายจ่ายของเกษตรกรในตำบลบางแพ ได้จำแนกออกตามลักษณะของการประกอบ
 อาชีพ และรายจ่ายในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ รายจ่ายในการประกอบอาชีพแบ่งเป็นค่าจ้างในการ เกษตร
 ได้แก่ค่าเช่าเครื่องมือขนส่งต่าง ๆ เช่น รถแทรกเตอร์ เครื่องสูบน้ำและค่าจ้างแรงงาน ซึ่งมีหลาย
 ชนิด เริ่มตั้งแต่การปักดำหรือการหว่าน การทำสายวิชชีช การฉีดยาฆ่าโรคต่าง ๆ ของข้าว การ
 ใส่น้ำ การเกี่ยวเกี่ยวและการอบข้าวเปลือกเก็บเข้ายุ้งฉาง เป็นต้น นอกจากค่าเช่าเครื่องจักรและ
 ค่าแรงงานแล้ว รายจ่ายในการประกอบอาชีพยังมีค่าเมล็ดพันธุ์ สำหรับผู้ไม่มีพันธุ์ข้าวเก็บไว้ ค่าปุ๋ย
 ค่ายาปราบศัตรูพืชและค่าอาหารสัตว์สำหรับรายจ่ายในครอบครัวนั้น รวมทั้งแต่ค่าใช้จ่ายประจำวัน
 ค่ารักษาพยาบาล ค่าเช่าเรือยนต์ ค่าเครื่องนุ่งห่ม ค่าอาหาร เป็นต้น ส่วนรายจ่ายอื่น ๆ ก็ได้แก่
 ค่าเช่าที่ดิน ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ค่าซื้อที่ดิน ค่าก่อสร้างหรือค่าซื้อสัตว์ในการใช้งาน ซึ่งค่า
 ใช้จ่ายเหล่านี้เป็นค่าใช้จ่ายที่มีเป็นครั้งคราวเท่านั้น เกษตรกรมักไม่ค่อยตระหนักว่าในหนึ่งปี ๆ นั้น
 คนมีค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพและดำรงชีพเท่าใด เนื่องจากค่าใช้จ่ายในเรื่องการเกษตร เป็น
 เรื่องฉุกเฉิน เพื่อสอบถามถึงรายละเอียด เกษตรกรบางคนจึงจะรู้ว่ารายจ่ายของตนสูงกว่ารายได้
 แต่เมื่อมองจากคนมักจะถูกเงินก้อนมาเท่านั้นเมื่อถึงหน้าเพาะปลูก และใช้คืนเมื่อเกี่ยวเกี่ยวพืชผลแล้ว
 เกษตรกรจึงไม่ค่อยรู้สึกว่าราคาใช้จ่ายของตนนั้นสูงเพียงใด บางรายแม้จะทราบก็คงทำต่อไป
 เนื่องจากการทำงานเป็นอาชีพที่ตนถนัดและมีความชำนาญ แม้จะขาดทุนบ้างก็ยังม่อาหารหลักคือข้าว
 ไว้กินเสมอ

ถ้าจะเปรียบเทียบสัดส่วนของรายจ่ายทั้ง 3 ชนิดคือ รายจ่ายในการประกอบอาชีพ
 รายจ่ายในการครองชีพและรายจ่ายอื่น ๆ แล้วจะพบว่า รายจ่ายในการครองชีพ ซึ่งมีอัตราส่วน

เฉลี่ย 11,600.00 บาท เป็นรายจ่ายที่มีปริมาณสูงสุดคือ 70.90 % รองลงมาคือรายจ่ายในการ ประกอบอาชีพ 27.51 % มีอัตราส่วนเฉลี่ย 4,500.00 บาท ที่ค่าสุดคือรายจ่ายอื่น ๆ เพียง 1.59 % มีอัตราส่วนเฉลี่ย 260.00 บาท การเปรียบเทียบนี้เป็นการเปรียบเทียบรวม แต่เราจะแยกพิจารณา ตามขนาดที่ดินถือครองแล้วจะเป็นดังนี้ (ดูตารางที่ 12)

ตารางที่ 12 อัตราส่วนร้อยละของรายจ่ายประเภทต่าง ๆ จำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดของที่ดิน	รายจ่ายในการประกอบอาชีพ	รายจ่ายในการครองชีพ	รายจ่ายอื่น ๆ
ที่ดินขนาดเล็ก	20.87	77.08	2.04
ที่ดินขนาดกลาง	27.42	71.27	1.31
ที่ดินขนาดใหญ่	28.93	69.37	1.70

จากตารางนี้เราจะพบว่าค่าใช้จ่ายในการครองชีพ ซึ่งเป็นค่าใช้จ่ายที่สูงที่สุดนั้น ผู้ที่คิน ขนาดเล็กมีเปอร์เซ็นต์สูงที่สุดถึง 77.08 ผู้ที่คินขนาดกลางอยู่ในอันดับรองลงมาคือ 71.27 % และ ผู้ที่คินขนาดใหญ่อยู่ในอันดับต่ำสุดคือ 69.37 % แสดงว่าค่าใช้จ่ายนี้มีความสัมพันธ์กับขนาดที่ดินถือ ครอง สำหรับผู้ที่คินขนาดเล็กนั้น รายจ่ายในเรื่องนี้จะมีปริมาณถึง 3 ใน 4 ของรายจ่ายทั้งหมด รายจ่ายบางส่วนเป็นค่าครองชีพในภาคบริโภค ซึ่งจำนวนในที่ดินขนาดเล็กจำเป็นต้องซื้อเข้ามา เนื่องจาก มีที่ดินน้อยผลิตผลนอกเหนือจากชาวจึงน้อยตามไปด้วย นอกจากนี้จำนวนรายจ่ายยังต้องซื้อเข้ามาบริโภค เนื่องจากความจำเป็นในเรื่องการเงิน ไ้ยังทำให้ขายผลิตผลทั้งหมดเพื่อเอาเงินไม่ชำระค่าเช่าที่นา และค่าน้ำเงินกู้ ซึ่งมักจะถูกเร่งรัดเมื่อเก็บเกี่ยวแล้ว อีกประการหนึ่งการศึกษาของบุตรหลานก็เป็นราย จ่ายที่สูงไม่หยอ เนื่องจากเกษตรกรรมในไทยบุตรหลานเล่าเรียนสูง ๆ มีอยู่หลายรายที่พบว่า บุตรหลาน กำลังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัย ในวิทยาลัยครู หรือในระดับอาชีวศึกษา จึงทำให้รายจ่ายในการครอง ชีพสูงขึ้นอีก และก็เป็นสาเหตุเดียวกันสำหรับที่ดินขนาดกลางและใหญ่ ซึ่งมีค่าใช้จ่ายในการครองชีพ ประมาณ 3 ใน 4 ของรายจ่ายทั้งหมดเช่นกัน รายจ่ายที่อยู่ในอันดับรองลงมาคือ รายจ่ายในการ

ประกอบอาชีพ ซึ่งต่ำกว่ารายจ่ายประเภทแรกถึง 3 เท่า ที่สูงที่สุดได้แก่ที่คินรายใหญ่ มีอัตราสูงสุด 28.93 % ที่คินขนาดกลางอยู่ในอันดับที่ 2 27.42 % และที่คินขนาดเล็กต่ำที่สุด 10.87 % แสดงว่ายิ่งที่คินมีขนาดใหญ่ขึ้นเท่าใด ก็ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ เช่น เสียค่าจ้างทั้งแรงงาน เครื่องทุนแรง ตลอดจนอุปกรณ์ในการดำเนินงานสูงขึ้น สำหรับที่คินขนาดเล็กเกษตรกรสามารถจะไ้แรงงานของตนและบุคคลในครอบครัวทำนาได้หัวถึง โดยอาจจะไม่ต้องเสียค่าแรงงานและเครื่องจักรทุนแรงเลย ส่วนการไ้ปุ๋ยและยาฆ่าศัตรูพืชก็เป็นรายจ่ายที่ไม่สูงนัก ส่วนรายจ่ายอื่น ๆ ที่สูงที่สุดคือที่คินขนาดเล็ก 2.04 % รองลงมาคือที่คินขนาดใหญ่ 1.70 % และที่คินขนาดกลางอยู่ในระดับต่ำสุด 1.31 % แสดงว่าเกษตรกรในตำบลนี้มีแต่รายจ่ายหลัก ในการดำรงชีพจริง ๆ ส่วนรายจ่ายอื่น ๆ จึงเป็นรายจ่ายจรกัน เกือบจะไม่เป็นรายจ่ายที่เพิ่มภาระในการครองชีพมากนัก

เมื่อพิจารณาถึงอัตราเงินเปอร์เซ็นต์ในเรื่องรายจ่ายแล้ว ก็จะต้องพิจารณาถึงตัวเลขที่แสดงอัตราเฉลี่ยและอัตราสูงสุดของรายจ่ายประเภทต่าง ๆ ในที่คินทั้ง 3 ขนาดด้วย (ดูตารางที่ 13)

ตารางที่ 13 รายจ่ายประเภทต่าง ๆ ในอัตราสูงสุดและอัตราเฉลี่ยจำแนกตามขนาดที่คิน
ถาวร

ขนาดที่คิน	รายจ่ายในการประกอบอาชีพ		รายจ่ายในการครองชีพ		รายจ่าย อื่น ๆ	
	สูงสุด	เฉลี่ย	สูงสุด	เฉลี่ย	สูงสุด	เฉลี่ย
ที่คินขนาดเล็ก	9,200	2,700	28,000	9,800	3,500	260
ที่คินขนาดกลาง	15,200	4,400	28,000	11,400	4,000	200
ที่คินขนาดใหญ่	14,200	5,600	30,000	13,300	8,000	320

รายจ่ายในการครองชีพยังคงเป็นรายจ่ายสูงสุด เมื่อแยกตัวเลขออกมาแล้ว แต่ในครั้งนี้อัตราสูงสุดจะเป็นไปตามขนาดของที่คิน ที่คินขนาดใหญ่จะมีรายจ่ายในการครองชีพสูงสุด

คือมีอัตราสูงสุดถึง 30,000.00 บาท และอัตราเฉลี่ย 13,300.00 บาท ที่คืนขนาดกลาง อยู่ในอันดับของลงมาคือ อัตราสูงสุด 28,000.00 บาท อัตราเฉลี่ย 11,400.00 บาท ส่วนที่คืนขนาดเล็กมีตัวเลขใกล้เคียงกับที่คืนขนาดกลาง คือมีอัตราสูงสุด 28,000.00 บาท แต่อัตราเฉลี่ยเพียง 9,800.00 บาทเท่านั้น รายจ่ายในการประกอบอาชีพจึงเป็นรายจ่าย อันดับที่ 2 ของเกษตรกร มีตัวเจดครั้งนี้ อันดับสูงสุดคือที่คืนขนาดกลาง 15,200.00 บาท ทั้งนี้อาจเป็นได้ว่าผู้ที่มีที่คืนขนาดกลางจะประกอบอาชีพเสริมมากกว่าพวกอื่น รายจ่ายในเรื่องนี้ จึงสูงตามไปด้วย แต่อัตราเฉลี่ยจะน้อยกว่าที่คืนขนาดใหญ่คือ 4,400.00 บาท ในขณะที่ที่คืน ขนาดใหญ่มีอัตราเฉลี่ย 5,500.00 บาท แต่อัตราสูงสุดเพียง 14,200.00 บาท สำหรับที่คืน ขนาดเล็กในเรื่องนี้น้อยที่สุดคือมีอัตราสูงสุด 9,200.00 บาท และอัตราเฉลี่ย 2,600.00 บาท ส่วนรายจ่ายในอันดับสุดท้ายคือรายจ่ายอื่น ๆ นั้น จะเป็นไปตามขนาดของที่ดินคือ ที่คืน ขนาดใหญ่มีอัตราสูงสุด 8,000.00 บาท ขนาดกลางรองลงมา 4,000.00 บาท และที่คืน ขนาดเล็ก 3,500.00 บาท แต่อัตราเฉลี่ยจะอยู่ในระดับที่ต่ำมากทั้ง 3 ขนาด คือ ขนาดใหญ่ 320.00 บาท ขนาดกลาง 240.00 บาท และขนาดเล็ก 260.00 บาท ทั้งนี้ก็ควรเห็นว่า ผู้มีรายจ่ายในข้อนี้มีเพียงราย เช่น ขนาดกลางมี 7 ราย ขนาดเล็กมี 5 ราย และขนาดใหญ่ มี 3 รายเท่านั้น

ภาวะหนี้สิน

จากสภาพรายได้และรายจ่ายข้างต้นนี้ เมื่อได้ถามถึงรายได้สุทธิว่าแต่ละครัวเรือน มีเงินสำหรับการจับจ่ายใช้สอยอย่างไรบ้างนั้นก็พบว่า มีผู้มีรายได้ไม่พอใช้ตลอดปีถึง 51.9 % หรือ 70 ราย ผู้มีรายได้พอใช้เพียง 41.5 % หรือ 56 ราย และผู้มีรายได้เหลือเก็บมีเพียง 6.7 % หรือ 9 ราย นี่จึงแยกออกตามขนาดของที่ดินถือครองดังนี้ (ดูตารางที่ 14 หน้าต่อไป)

ตารางที่ 14 อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกรในภาวะหนี้สินจำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ขนาดที่ดินถือครอง	ภาวะหนี้สิน			รวมทั้งหมด
	รายได้ไม่พอใช้	พอใช้	มีเงินเก็บ	
ที่ดินขนาดเล็ก	17.78	8.89	1.48	28.15
ที่ดินขนาดกลาง	21.19	14.81	1.48	37.78
ที่ดินขนาดใหญ่	12.59	17.78	3.70	34.07
รวม	51.86	41.48	6.66	100

ในที่ดินขนาดเล็ก ผู้มีรายได้พอใช้จะมีจำนวนครึ่งหนึ่งของผู้มีรายได้ไม่พอใช้คือ 8.89 % จาก 17.78 % และผู้มีรายได้ในขนาดมีเงินเก็บมีเพียง 1.48 % ส่วนที่ดินขนาดกลางนั้น ผู้มีรายได้พอใช้มีถึง 14.81 % แขน้อยกว่าผู้มีรายได้ไม่พอใช้ ซึ่งมี 6.66 % ส่วนที่มีเงินเหลือเก็บนั้นมี 1.48 % เท่ากับที่ดินขนาดเล็ก ส่วนที่ที่ดินขนาดใหญ่ ผู้มีรายได้ไม่พอใช้มี 12.59 % ในขณะที่ผู้มีรายได้พอใช้มีจำนวนถึง 17.78 % และผู้มีรายได้เหลือเก็บมี 3.70 % แสดงว่าภาวะหนี้สินก็เห็นไปตามขนาดของที่ดินอีกประการหนึ่งด้วย แต่เมื่อสำรวจว่ามีผู้จำเป็นจะต้องรับจ้างเพื่อได้เงินสดมาใช้จ่ายในครอบครัวจำนวนเท่าใดนั้น ก็ปรากฏว่าจากเกษตรกร 135 ครอบครัว มีผู้รับจ้างเพื่อเงินสดเพียง 21 ราย หรือ 15.6 % เท่านั้น แสดงว่าแม้รายได้สุทธิจะไม่พอใช้ แต่เกษตรกรก็ยังมีรายได้จร หรือของกุดนี้ยืมเงินเพื่อการใช้จ่ายอยู่ไม่น้อย

หนี้สินของเกษตรกรนั้นเป็นเครื่องชี้วัดสำคัญประการหนึ่งที่จะแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรมีฐานะอย่างไร อยู่ในสภาวะที่จะถูกขับคั้นจากเจ้านายหรือพ่อค้าคนกลางแค่ไหน จากการสำรวจนี้ หนี้สินของเกษตรกรจะมีอยู่ 3 จำพวก พวกแรกกู้เงินด้วยความยากจน ไม่มีเงินพอใช้ และไม่มีเงินทุนในการทำนา ผลที่เกิดขึ้นก็คือการเร่งรีบขายผลผลิตไม่ว่าราคาจะต่ำกว่าที่สมควรจะได้เสียยิ่งใด นี่เป็นโอกาสที่พวกพ่อค้าคนกลางจะกดราคาข้าวในตอนนั้นถูกเก็บเกี่ยวนี้ โดยรับซื้อในราคาถูก ๆ สำหรับเกษตรกรพวกนี้ เมื่อขายข้าวแล้วจะต้องรีบนำเงินไปชำระหนี้สิน ซึ่งบางครั้งอาจไม่เพียงพอ หรือเมื่อใช้แล้วก็ไม่เงินจับจ่ายใช้สอยในบ้าน ก็จะต้องไปกู้ยืมเงิน

ถึยอีก จำนวนที่กู้ยืมมาจะเป็นจำนวนไม่สูงนัก แต่จะเป็นหนี้ที่ไม่จบสิ้น จึงเป็นพวกที่ถูกเจ้าหนี้และพ่อค้าคนกลางเอาเปรียบขูดเลือดเวลา แต่เกษตรกรเองมักไม่ค่อยตระหนักถึงความจริงในข้อนี้สัก สภาวะนี้จึงไม่อาจแก้ไขได้ สภาศความรู้เป็นอยู่ของเกษตรกร จึงค่อนข้างจะยากจน มักจะมีที่ดินน้อยหรือไม่ก็เป็นพวกที่เช่าที่นาทำกิน พวกที่ 2 นี้ก่อนข้างจะมีจำนวนสูงกว่าพวกอื่น มักมีฐานะปานกลาง มีความเป็นอยู่ดีพอสมควร การกู้ยืมเงินเป็นการกู้เฉพาะเพื่อทำนา จะเริ่มกู้เมื่อทว่านไถ และจะส่งคืนเงินเมื่อขายพืชผลได้แล้ว จึงไม่ต้องรีบร้อนขายข้าว และจะขายเมื่อไรราคาเหมาะสมก็เป็นดีพอใจ รายได้จึงมีมากพอจะชำระหนี้เงินหมดสิ้น และจะเริ่มกู้ใหม่เมื่อหน้านามาถึง พวกนี้จะมีรายได้เพียงพอในการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และจะถือการรายจ่ายในการประกอบอาชีพเป็นรายจ่ายพิเศษ เป็นเงินก้อนที่ไม่จำเป็นต้องคืนเอาไว้ เพราะจากกู้ยืมสหกรณ์การเกษตร จึงยินดีให้กู้เพราะพวกนี้จะรีบไ้เมื่อขายพืชผลแล้ว โดยไม่ต้องค้างหรือกู้ยืมต่อเมื่อสิ้นปีของเก่าเหมือนพวกแรก ส่วนพวกที่ 3 การกู้ยืมเงินมักจะมีจำนวนสูงกว่า 2 ส่วนแรก พวกนี้จะมีฐานะค่อนข้างดี การกู้ยืมมักจะทำเพื่อการอื่นต่าง เป็นการขยายที่ทำกิน หรือใช้ปลูกปรุในการประกอบอาชีพ เช่น เครื่องสูบน้ำ หรือใช้พองพุ่มไม้พันธุ์ใหญ่เป็นต้น พวกนี้จะส่งคืนเงินกู้ในระยะ 3 - 5 ปี ความระยะเวลาที่สหกรณ์การเกษตรกำหนดสำหรับเงินกู้ในระยะกลาง การกู้ยืมจึงไม่ค่อยเป็นที่หากกระหมกระเพื่อมถึงฐานะและการครองชีพทุกอย่างใด

การกู้เงิน

แม้ว่าจากสภาะโดยทั่ว ๆ ไปเช่นนี้ดูเสมือนว่า เกษตรกรทุกคนจะอยู่ในภาวะหนี้สิน ไม่ว่าจะอยู่ในจำพวกใดจำพวกหนึ่ง แต่จากการสำรวจพบว่า ในจำนวนเกษตรกร 135 คนที่เรีอบ มีหนี้สิน 99 คนที่เรีอบ และไม่มีหนี้สิน 36 คนที่เรีอบ หรืออยู่ไม่มีหนี้สินทั้งหมดคิดเป็น 26.7 % ของกรัวเรีอบทั้งหมดในบรรดาผู้หนี้สิน 99 ราย ยังแบ่งออกไปได้ดังนี้ กู้จากเพื่อนบ้าน 12.60 % กู้จากญาติ 8.15 % กู้จากพ่อค้าคนกลาง 2.22 % กู้จากนายทุน 0.74 % กู้จากสหกรณ์การเกษตร 40.74 % และกู้จากแหล่งอื่น ๆ เช่น ธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ 8.88 % แสดงว่าเกษตรกรให้ความสนใจและใช้บริการของสหกรณ์ไม่น้อย เรียกได้ว่าเกินกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนผู้กู้เงินทั้งหมดทีเดียว ถ้าจะพิจารณาตามขนาดของที่ดิน

จะพบว่า มีตัวเลขที่น่าสนใจสำหรับการกู้เงินที่เป็นระบบของลาว กล่าวคือในที่ดินขนาดเล็ก นั้น มีผู้กู้เงินจากธนาคารพาณิชย์ถึง 50 % จากจำนวนทั้งหมด ในขณะที่ในที่ดินขนาดกลาง และขนาดใหญ่มีเพียงขนาดละ 25 % เท่านั้น สำหรับการกู้เงินจากสหกรณ์การเกษตร ที่ดินขนาดกลางจะมีจำนวนสูงสุดคือ 17.78 % ที่ดินขนาดใหญ่มีจำนวนรองลงมาคือ 16.30 % และที่ดินขนาดเล็กมีจำนวนน้อยที่สุดคือ 6.66 % แสดงว่าการกู้เงินจากธนาคารพาณิชย์ คงจะมีเงื่อนไขและข้อผูกมัดที่น้อยกว่าสหกรณ์การเกษตร โดยเฉพาะการกู้เงินจากสหกรณ์การเกษตร นั้น อย่างน้อยจะต้องเป็นสมาชิกเสียก่อน ซึ่งจะต้องใจหลักทรัพย์สินและมีกฎเกณฑ์ในการสมัคร ซึ่งผู้ที่ดินขนาดเล็กอาจมีปัญหาในกรณีที่ไม่ยึดถือเป็นของตนเอง เป็นต้น การกู้จากนายทุนซึ่งมีรายเดือนนั้นคือผู้มีที่ดินขนาดใหญ่ ส่วนการกู้เงินจากขอค่ากนกลางที่มีอยู่ 2.22 % นั้นเป็น ผู้ที่ดินขนาดเล็กทั้งหมด การกู้จากญาติมีจำนวนสูงสุด โดยคนผู้มีที่ดินขนาดกลาง 3.71 % รองลงมาได้แก่ที่ดินขนาดใหญ่และขนาดเล็กในจำนวนที่เท่า ๆ กัน คือ 2.22 % ส่วนการกู้เงินเข้ามา ที่ดินขนาดและกลางมีจำนวนเท่ากันคือ 5.19 % ส่วนที่ดินขนาดใหญ่มีเพียง 2.22 % เท่านั้น สำหรับผู้ที่ไม่เห็นหนังสืออาจจำแนกออกได้ดังนี้ ที่ดินขนาดใหญ่มีจำนวนผู้ไม่หนังสือสูงสุด 10.37 % ที่ดินขนาดกลาง 8.89 % และที่ดินขนาดเล็กมี 7.41 % ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนที่ใกล้เคียงกันมาก เมื่อพิจารณาถึงความแตกต่างของขนาดที่ดินถือครอง รายละเอียดทั้งหมดจะดูได้จากตารางที่ 15 ดังนี้

ตารางที่ 15 อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกรตามสถานะหนี้สินปัจจุบัน จำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง

ชื่อครอง	ไม่มีหนี้สิน	กู้เพื่อนบ้าน	กู้ญาติ	กู้พ่อค้าคนกลาง	กู้นายทุน	กู้สหกรณ์	อื่น ๆ	รวม
ที่ดินขนาดเล็ก	7.41	5.19	2.22	2.22	-	6.66	4.44	20.14
ที่ดินขนาดกลาง	8.89	5.19	3.71	-	-	17.78	2.22	37.79
ที่ดินขนาดใหญ่	10.37	2.22	2.22	-	.74	16.30	2.22	34.07
รวม	26.67	12.60	8.15	2.22	.74	40.74	8.88	100

เมื่อได้ทราบถึงแหล่งที่เกนตรกรกู้เงินแล้ว เราก็ควรทราบถึงวัตถุประสงค์ด้วยว่า
 เกนตรกร เหล่านี้กู้เงินเพื่อความมุ่งหมายอะไรบ้าง วัตถุประสงค์ของการกู้เงินนี้จากการ
 สัมภาษณ์เกนตรกรในกลุ่มตัวอย่าง ก็อาจจำแนกประเภทออกได้เป็น 5 ชนิดคือ เป็นค่าใช้จ่าย
 ในการประกอบอาชีพ เพื่อซื้อวัสดุการเกษตร เป็นค่าใช้จ่ายในการครองชีพ เพื่อโช้หน้
 และซอสุทพายคือ ส่าเนคูลัน ๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว เราอาจจะแยกใช้สถิติเงินลงไป
 โทว่า เกนตรกรกู้เงินเพื่อวัตถุประสงค์ใดมากที่สุด ตัวเลขที่ได้จากการสำรวจแสดงว่า
 เกนตรกรในราว 20.0 % กู้เงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ และกู้เงินเพื่อเป็น
 ค่าใช้จ่ายในการครองชีพถึง 34.1 % ซึ่งเป็นอัตราที่สูงสุด วัตถุประสงค์อื่นกับ 3 คือ การ
 กู้เงินเพื่อสาเหตุอื่น ๆ มี 17.8 % และอีกกับที่ 4 คือการกู้เงินเพื่อซื้ออุปกรณ์การเกษตร
 นั้นมี 7.4 % และการกู้เพื่อโช้หน้เงินมีเพียง 1.4 % สำหรับจำนวนเงินที่เกนตรกรกู้เงิน มีตั้งแต่
 แลต่ำสุด 1,000.00 บาท และสูงสุดถึง 55,000.00 บาท โดยมีอัตราที่อยู่ระหว่าง 1,000.00 -
 7,500.00 บาท มากที่สุด 37.8 % รองลงมาคือ อัตราที่อยู่ในระดับ 7,600.00 -
 15,000.00 บาท อัตราที่สูงกว่านั้นก็จะไม่มีเกินอัตราละ 10 ราย เช่น อัตรา 15,100.00 -
 22,500.00 บาท มี 4 ราย อัตรา 22,600.00 - 30,000.00 บาท มี 7 ราย นอกนั้น
 จะมีอัตราละ 1 ราย เว้นแลอัตรา 45,100.00 - 52,500.00 บาท มี 2 รายเท่านั้น

เงื่อนไขและหลักประกันเงินกู้ซึ่ง เกนตรกร ประสบบในการกู้เงิน ก็แบ่งออกได้เป็น
 หลายประเภท ในค่านเงื่อนไขแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ การส่งคอกเบี้ยเป็นข้าว กับการส่ง
 เงินต้นและคอกเบี้ยเป็นข้าว ซึ่งในประเภทแรกมีเพียง 3 ราย และประเภทที่ 2 มีเพียง
 1 ราย แสดงว่าเงื่อนไขชนิดที่เจาหน้ยูกมค้คอกหน้ด้วยผลิตยลคือ ข้าว ซึ่งเป็นที่นิยมกันมากใน
 สมัยก่อน และเป็นกรบับมัจคัมเกนตรกรมากนั้น โค้คคนอยลงจนเกือบจะไม่มีแล้ ในค่าน
 หลักประกันเงินกูยงออกเป็น 3 ประเภท โค้แล การกำหนดค้ให้หลักทรัศย์มาจ่าน้าหรือจ่านอง
 การมีค้ค่าประกันที่น้หลักทรพียมาค้ค่าการกูยิม และประเภทที่ 3 โค้แลเรื่องอื่น ๆ เช่น กยขอ
 บังค้ของขนาคาร เป็นต้น ในเรื่องหลักประกันนี้ ก็ถูกเงินด้วยหลักประกันประเภทที่ 1 มาก
 ที่สุด เป็นจำนวนถึง 49.6 % ประเภทที่ 2 มี 7.4 % ส่วนประเภทที่ 3 มีเพียง 1.4 %
 แสดงว่าการกู้เงินของ เกนตรกรนั้น จำเป็นต้องอาศัยหลักทรัศย์ค่าประกันแทบทั้งนั้น จะมีพวก

ที่ใบของลาถัยหลักทรัพย์ ก็เฉพาะผู้กู้ยืมจากญาติหรือเพื่อนบ้านที่สนิทสนมคุ้นเคยกัน ซึ่งก็มีเพียงจำนวนไม่มากนัก

สำหรับอัตราดอกเบี้ยของเงินกู้ยืม ส่วนมากจะเป็นอัตราร้อยละ 12 จากจำนวนผู้กู้เงินทั้งหมด 99 ราย มีผู้กู้เงินโดยเสียดอกเบี้ยในอัตรานี้ถึง 72.73 % และมีผู้เสียดอกเบี้ยเกินร้อยละ 12 ขึ้นไป 22.22 % ที่เหลืออีก 5.05 % นั้น ไม่เสียดอกเบี้ย เนื่องจากเป็นการกู้เงินจากญาติพี่น้องของตน ส่วนกำหนดเวลาในการใช้เงินกู้ แบ่งออกได้เป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้ ภายในระยะเวลา 1 ปี มีจำนวน 55 ราย ภายในระยะเวลา 3 ปี มี 19 ราย ภายในระยะเวลา 5 ปี มี 2 ราย ส่งคืนเมื่อขายข้าวได้ 2 ราย และส่งคืนตามกำหนดคือเพิ่มนอกเหนือจากนี้ 15 ราย ที่เหลืออีก 5 รายนั้น คือพวกกู้ยืมจากญาติ จึงไม่ต้องกำหนดระยะเวลาการส่งคืนเงินแต่อย่างใด เราจะดูรายละเอียดของการกู้เงินแยกออกตามขนาดที่คิดดอกเบี้ยตามตารางที่ 16 ดังนี้

ตารางที่ 16 จำนวนเงินกู้จำแนกตามขนาดที่คิดดอกเบี้ย

การถือครองที่ดิน	จำนวนเงินกู้							
	1,000 ถึง 7,600	7,600 ถึง 15,000	1,500 ถึง 22,500	22,600 ถึง 30,000	30,100 ถึง 37,500	37,600 ถึง 45,000	45,100 ถึง 52,600	52,600 ถึง 60,000
ที่ดินขนาดเล็ก	19	8	-	1	-	-	-	-
ที่ดินขนาดกลาง	20	13	3	2	-	-	-	1
ที่ดินขนาดใหญ่	11	12	1	4	1	1	2	-

จากตารางนี้จะเห็นว่า ตัวเลขของการกู้เงินที่น่าสนใจอยู่ที่ผู้ถือครองที่ดินขนาดกลาง เพราะเป็นที่ดินขนาดเล็กเกี่ยวกับการกู้เงินสูงสุดในอัตรา 52,600.00 - 60,000.00 บาท ในขณะที่ที่ดินขนาดใหญ่เองยังไม่มีใครกู้ในอัตรานี้ การกู้เงินในระดัปลำสุดก็มีถึง 20 ราย และในระดัปลดมาคือ 7,600.00 - 15,000.00 ก็มี 13 ราย ส่วนในระดัปลด ๆ กว่านี้ จะมีคือไปเพียงวงละ 3 ราย และ 2 ราย ตามลำดับ เมื่อรวมจำนวนเงินในการกู้แล้วก็

สูงกว่าพวกอื่น แม้จะไม่พิจารณาถึงจำนวนผู้กู้ซึ่งมีถึง 39 ราย มากกว่าผู้ถือครองประเภทอื่น ๆ ก็ตาม สำหรับผู้ถือครองวงพัฒนาใหญ่ การกู้เงินมีทุกอัตรา เว้นแต่ในอัตราสูงสุด ซึ่งอาจพิจารณาได้ว่าผู้ถือวงใหญ่มีการใช้จ่ายที่มากอยู่แล้วเป็นปกติ จากจำนวนผู้กู้ 32 ราย การกู้เงินก็จะอยู่ในอัตราเฉลี่ยในระดับกู้เงินน้อยจำนวนมากรายและกู้เงินจำนวนมากน้อยราย เช่น ในอัตรา 1,000.00 - 7,500.00 บาท 11 ราย และ 7,600.00 - 15,000.00 บาท 12 ราย นอกนั้นก็จะมีอัตราสองราย เว้นแต่ในอัตรา 22,600.00 - 30,000.00 บาท มี 4 ราย แต่ที่ค่อนข้างกลางนั้น ผู้ถือครองอาจอยู่ในอัตราปกติ เช่น ที่วงรายใหญ่ในอัตราอื่น ๆ แต่ในรายที่กู้อัตราสูง ๆ อาจเพื่อจุดประสงค์ในการกู้เพื่อขยายที่ทำการเพื่อการอุปโภคบริโภคในการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นกรณีเฉพาะกรณี อัตราจึงสูงกว่าประเภทอื่น ๆ ได้ สำหรับที่วงรายเล็กนั้น ที่มากที่สุดก็ระดับต่ำสุด 1,000.00 - 7,500.00 บาท 19 ราย นอกนั้นก็จะเป็น 7,600.00 - 15,000.00 บาท 12 ราย นอกนั้นก็มีการกู้เงินในอัตราสูง ๆ เช่น เว้นแต่ในอัตรา 22,600.00 - 30,000.00 บาท มี 1 ราย ในจำนวนผู้กู้ทั้งหมด 28 ราย ทั้งนี้อาจเป็นด้วยเหตุผลที่ยังการกู้เงินในอัตราสูงเท่าใด การนี้หลักทรัพย์จำประกันและมีเงื่อนงำต่าง ๆ อาจเป็นอุปสรรคสำหรับผู้ที่คิดขนาดเล็ก การกู้เงินในอัตราสูง ๆ จึงเห็นอุปสรรคไปด้วย

การเป็นสมาชิกและการคว่ำขันสหกรณ์การเกษตร

จากจำนวนเกษตรกร 135 ครัวเรือน เราได้พบว่า มีเกษตรกรเป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรถึง 57.04 % จากการสอบถามถึงความรู้ทั่วไปของเกษตรกร เกี่ยวกับ การดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตร ก็ปรากฏว่าผู้เป็นสมาชิกประมาณ 40 % มีความรู้ถึงจุดมุ่งหมายและการดำเนินงานของสหกรณ์อย่างแน่ชัด โดยมีผู้เป็นกรรมการหรือเคยเป็นกรรมการของสหกรณ์อยู่ในพวกนี้จำนวนไม่น้อย ส่วนสมาชิกอีก 60 % ที่เหลือนั้น จะมีความรู้ในเรื่องสหกรณ์น้อยมาก โดยจะสนใจแล้วแต่จุดประสงค์ใหญ่คือการใหญ่เงิน ส่วนกิจการอื่น ๆ ที่สหกรณ์ดำเนินงานจะน่าสนใจก็ การดำเนินงานกิจการค้าเท่าที่สมาชิกจะมีความสัมพันธ์กับสหกรณ์ในแง่ การซื้ออุปกรณ์ในการพำนาหรือเครื่องอุปโภคบริโภคบางอย่างเท่านั้น จะมีการซื้อผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรเพียง 1-5 % จากจำนวนสมาชิกทั้งหมด ซึ่งนับว่าเป็นเปอร์เซ็นต์ที่ต่ำมาก โดยเฉพาะ

เมื่อสหกรณ์นำรัฐบาลไปสนับสนุนส่งเสริมให้พัฒนาไปในทางการค้า เพื่อให้แทนที่พ่อค้าคนกลางได้ เมื่อใดก็ตามจนถึงสาเหตุของการไม่ขายผลิตภัณฑ์สหกรณ์ สมาชิกจะคิดว่า สหกรณ์มีมาตรฐานในการรับซื้อผลิตภัณฑ์สูง ในขณะที่พ่อค้าจะไม่เคร่งครัดนัก โดยพ่อค้าได้มุ่งถึงประโยชน์ในเรื่องการฉ้อฉล สินค้าที่มีคุณภาพดีและไม่ค่อยได้มาตรฐานควบกันไปด้วย ส่วนสหกรณ์ก็แจ้งว่าการไม่รับซื้อผลิตภัณฑ์นั้นควมจำเป็นจากเงินจำกัด และการขาดประสบการณ์ในการค้า สหกรณ์จะรับซื้อข้าวบางก็เป็นการรับซื้อเพื่อจะนำออกขายต่อไปกับพ่อค้าเมื่อราคาข้าวดี การค้ากับสหกรณ์นอกจากจะน้อยแล้ว ยังมีสภาพเป็นเพียงนายหน้าคนหนึ่งในคำอธิบายแพเท่านั้น

พฤติกรรมทางด้านการค้า

การค้าผลิตภัณฑ์ของเกษตรกรในตำบลบางแพนั้น เกือบจะทั้งหมดขายให้พ่อค้าคนกลาง มีเกษตรกรเพียง 0.7 % เท่านั้นที่ทำการค้าเอง โดยนำพืชผลไปขายยังตลาด เช่น โขขาราม และจากการสัมภาษณ์เกษตรกรรายนี้กล่าวว่า ได้ลืมเลือนความคิดที่จะนำผลิตภัณฑ์ไปขายเองในตลาดแล้ว เนื่องจากค่าเสียภาษีในการขนส่งสูง และถูกพ่อค้าในเขตภาคกลางรับซื้อจนราคามีผลต่ำกว่าราคาในหมู่บ้าน โดยผ่านพ่อค้าคนกลางหรือนายหน้าเช่นผู้อื่น และจากจำนวนถึง 99.3 % ที่ขายให้กับพ่อค้าคนกลางนั้น ก็ยังแยกขายละเอียดออกอีกดังนี้ ขายให้กับพ่อค้าโดยผ่านนายหน้าที่เป็นเพื่อนบ้าน 31.9 % ผ่านนายหน้าที่เป็นญาติ 3 % ผ่านผู้ใหญ่บ้าน 3 % เช่นกัน และอีกคือขายกับพ่อค้าคนกลางเอง โดยไม่ผ่านนายหน้า 61.5 % พ่อค้าคนกลางที่เกษตรกรขายข้าวให้ นั้น ยังแบ่งออกเป็นพ่อค้าคนนอกหมู่บ้านและในหมู่บ้านอีกด้วย โดยมีพ่อค้าประเภทแรกถึง 64.4 % และประเภทหลังเพียง 35.6 % แสดงว่าเกษตรกรไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ในการค้ามากกว่าองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น ในเรื่องราคา ความสะดวก สิ่งนี้จะปรากฏให้เห็นมากขึ้น เมื่อใดก็เพราะถึงขั้นคิดที่เกษตรกรมีผลพ่อค้าคนกลางในตำบลต่าง ๆ ซึ่งจะไหลลวถึงในบทความต่อไป

เงื่อนไขและมูลเหตุจูงใจในการดำเนินการธุรกิจของเกษตรกร

จากข้อมูลเบื้องต้นซึ่งได้แสดงไปก่อนหน้านี้ เราอาจจะคงมีข้อสงสัยเกี่ยวกับแรงจูงใจและปัจจัยที่จะผลักดันให้เกษตรกรสร้างความสัมพันธ์กับพ่อค้าคนกลางและสหกรณ์ เราอาจตั้ง

สมมุติฐานเบื้องต้นไว้ว่า แรงจูงใจและปัจจัยดังกล่าวเป็นผลมาจากความรู้ ความพึงพอใจ หรือความจำเป็นของสถานการณ์ ข้อมูลในระดับที่ลึกซึ้งซึ่งจะแสดงต่อไปนี้จะให้คำตอบสมมุติฐานดังกล่าว

ในชั้นความรู้ หากจะไม่นับความสามารถของสหกรณ์ในการเผยแพร่ตนเอง ให้เป็นที่รู้จักแก่เกษตรกรแล้ว กล่าวได้ว่าระดับการศึกษาไม่ได้มีผลต่อการเลือกเป็นหรือไม่เป็นสมาชิกสหกรณ์เลย เพราะชาวนาจากทุกระดับการศึกษาที่มีแนวโน้มที่จะเป็น ไม่เป็นสมาชิกสหกรณ์เท่า ๆ กัน เพียงแต่ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ในกลุ่มตัวอย่างมีการศึกษาไม่สูงกว่า ป. 4 ดังนั้นอัตราการร้อยละของเกษตรกรประเภทนี้ ทั้งที่เป็นและไม่เป็นสมาชิกจึงสูงกว่าประเภทอื่นที่ร้อยละ 83.7 โดยที่ร้อยละ 46.7 เป็นสมาชิก ส่วนร้อยละ 37 ไม่เป็นสมาชิก (ดูตารางที่ 17)

ตารางที่ 17 อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกรที่เป็น/ไม่เป็นสมาชิกสหกรณ์ จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	เป็นสมาชิก	ไม่เป็นสมาชิก	รวม
ไม่ได้รับการศึกษา	3.7	2.2	59
ไม่สูงกว่า ป. 4	46.7	37.0	83.7
ป. 5 - มศ. 3	5.2	1.5	6.7
อื่น ๆ	1.5	2.2	3.7
รวม	57.1	42.9	100

สำหรับการขายผลผลิตของเกษตรกร มีเกษตรกรที่เป็นเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ร้อยละ 0.7 เท่านั้น ที่ไม่ขายผลผลิตให้สหกรณ์กลางอีกร้อยละ 99.3 ล้วนขายให้สหกรณ์ทั้งสิ้น โดยที่ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 61.5) ขายให้พ่อค้าโดยตรง อีกร้อยละ 32.8 ขายให้สหกรณ์ทางเพื่อนบ้าน และร้อยละ 6 ขายให้พ่อค้าผ่านผู้อื่น เจ้าของที่ดินขนาดกลางกับขนาดเล็ก

ขายผลผลิตของผลไม้หรือผักกลางทั้งสิ้น และมักจะขายให้พ่อค้าโดยตรง โดยเฉพาะเจ้าของที่ดินขนาดกลาง (ร้อยละ 24.4) จะสังเกตได้ว่า เจ้าของที่ดินรายใหญ่นั้น นอกจากบางรายจะไม่คิดดอกเบี้ยพ่อค้ากลางแล้ว ยังไม่พึ่งผู้ใหญ่นานอีกด้วย (ดูตารางที่ 18)

ตารางที่ 18 อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามขนาดที่ดินถือครอง และวิธีการขายผลผลิต

วิธีการขายผลผลิต	ขนาดที่ดิน			รวม
	เล็ก	กลาง	ใหญ่	
ไม่ขายให้พ่อค้ากลาง	-	-	0.7	0.7
คิดดอกเบี้ยพ่อค้านานเพื่อนบ้าน	7.4	10.4	15.0	32.8
คิดดอกเบี้ยพ่อค้าโดยตรง	18.5	24.4	19.5	61.5
คิดดอกเบี้ยพ่อค้าตามญาติ	1.5	0.7	0.7	3.0
คิดดอกเบี้ยพ่อค้าตามผู้ใหญ่นาน	0.7	2.2	-	3.0
รวม	28.1	37.8	34.1	100

เมื่อเราพบว่า เกษตรกรเป็นจำนวนถึงร้อยละ 99.3 ขายผลผลิตให้แก่พ่อค้าคนกลางเราย่อมอยากทราบสาเหตุหรือแรงจูงใจที่ทำให้เกษตรกรทำเช่นนั้น พบว่าร้อยละ 46.7 ของความขายผลผลิตให้พ่อค้าเพราะความสะดวก ในขณะที่ร้อยละ 25.2 เท่านั้นคำนึงถึงราคาแต่อย่างเดียว แม้ว่าชาวสวนใหญ่ (ร้อยละ 64.4) จะขายผลผลิตให้แก่พ่อค้าคนกลางในหมู่บ้าน แต่ก็ยังมีชาวสวนอีกถึงร้อยละ 35.6 ขายให้พ่อค้านอกหมู่บ้าน ใจจี้เกี่ยวกับความสะดวกและราคาจึงเป็นใจจี้เด่นที่สุด (รวมแล้วร้อยละ 77.8) ที่ทำให้ชาวสวนขายผลผลิตให้พ่อค้า ใจจี้จะเป็นพ่อค้าจากที่ใด และพ่อค้าคนกลางทั้งในและนอกหมู่บ้าน ทางก็สามารถให้ความสะดวกแก่ชาวสวน ในการขายผลผลิตได้ไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันนัก (ดูตารางที่ 19 หน้าต่อไป)

ตารางที่ 19 อัตราส่วนรวมของเกษตรกรที่ขายผลผลิตให้แก่พ่อค้าคนกลาง จำแนกตามสาเหตุ
ที่ขาย และชนิด (ประเภท) ของพ่อค้าคนกลาง

สาเหตุ	พ่อค้าคนกลางในหมู่บ้าน	พ่อค้าคนกลางนอกหมู่บ้าน	รวม
โคราคาดีกว่า	13.3	11.9	25.2
สะดวกกว่า	28.9	17.8	46.7
เป็นผู้คุ้นเคยกัน	6.1	3.7	11.8
เดินทางไปตามสัญญา	0.7	-	0.7
โคราคาก็และสะดวกกว่า	4.4	1.5	5.9
เป็นผู้คุ้นเคยและสะดวกกว่า	8.9	0.7	9.6
รวม	64.4	35.6	100

นอกจากเหตุผลเกี่ยวกับความสะดวก ราคาและปัจจัยอื่น ๆ ในการขายผลผลิตแล้ว เป็นสิ่งที่น่าสนใจว่า ชาวบ้านมีความจำเป็นที่ใดหรือไม่ ในการขายผลผลิตให้แก่พ่อค้าคนกลาง ในเรื่องนี้มีสภาพทางเศรษฐกิจจะช่วยลดความคับคั่งกล่าวได้ รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพการถือครองที่ดิน จำนวนผลผลิตกับจำนวนการขาย รายได้สุทธิและภาวะหนี้สินจึงเป็นตัวชี้ (Indicator) ของสภาพทางเศรษฐกิจจะได้รับการพิจารณาเป็นราย ๆ

สถานการณ์ถือครองที่ดิน (ดูตารางที่ 3 ประกอบ)

แม้ว่าชาวเขาในกลุ่มตัวอย่างจะมีพื้นที่ทำกินขนาดต่าง กัน ตั้งแต่ กลาง ใหญ่ ก็มิได้หมายความว่า ชาวเขาจะมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเหล่านั้นเสมอไป ชาวเขาจำนวนไม่น้อยเช่าที่ดินของนายห้าง และจำเป็นจะต้องจ่ายค่าเช่าให้แก่เจ้าของ เราได้พบว่าจำนวนรายละ 52.6 เปอร์เซ็นต์มีอันมาทำมาหากินร่วมกับพี่ของตน ในจำนวนนี้ร้อยละ 21.5 เป็นเจ้าของที่ดินขนาดเล็ก ในอีกร้อยละ 21.5 เป็นเจ้าของที่ดินขนาดกลาง และเพียงร้อยละ 9.6 เป็นเจ้าของที่ดินขนาดเล็ก แสดงว่าชาวเขาที่มีพื้นที่ทำกินขนาดใหญ่ ส่วนมากจะเช่าที่ดินเพื่อเพิ่มการผลิตของตน

(ร้อยละ 21.5 จากจำนวนร้อยละ 34.1) สำหรับชาวนาที่มีพื้นที่ขนาดกลางก็เช่นกัน จะนิยมเช่าที่ดินมาเพิ่มเติมที่ดินของตน เป็นการขยายพื้นที่ในการเพาะปลูกพืชผลของตนด้วย (ร้อยละ 21.5 จากจำนวนร้อยละ 37.8) ทั้งนี้เรายังไม่ได้พิจารณาชาวนาพวกที่เช่าที่ดินทั้งหมด ซึ่งมีจำนวนถึงร้อยละ 15.5 คงมีชาวนาที่มีพื้นที่เป็นของตนเองทั้งหมดเพียงหนึ่งในสาม และในจำนวนนี้ก็เป็นเจ้าของที่ดินขนาดเล็กเสียเกือบครึ่ง (ร้อยละ 12.6) สรุปได้ว่า ชาวนาที่มีที่ดินทำกินขนาดใหญ่มีเช่าที่ดินจากผู้อื่นเป็นการเพิ่มพื้นที่ในการผลิตเกือบทั้งหมด

จำนวนผลผลิตและจำนวนการขาย

จากข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสภาพการถือครองที่ดิน เราจะพิจารณาคือไปว่าชาวนาได้ผลคอมแห่งจากที่ดิน (ซึ่งส่วนใหญ่เช่ามาเพิ่มเติม) คุ้มค่าเช่าหรือไม่ ทั้งนี้เราขอพิจารณาได้ 2 แง่ คือ แง่แรก ดูจำนวนผลผลิตตามขนาดที่ดิน แง่ที่สอง ดูจำนวนผลผลิตและจำนวนการขาย ซึ่งผลผลิตที่จะใช้เป็นตัวชี้วัด (ดูตารางที่ 20)

ตารางที่ 20 อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามขนาดที่ดินถือครองและจำนวนผลผลิต (ข้าว)

ผลผลิต (เกวียน)	ขนาดที่ดิน			รวม
	เล็ก	กลาง	ใหญ่	
1 - 8	27.4	19.3	7.4	54.1
9 - 18	0.7	18.5	19.3	38.5
19 - 24	-	-	7.4	7.4
รวม	28.1	37.8	34.1	100

เราพบว่า จำนวนผลผลิตของชาวนาเกินครึ่งตกอยู่ไม่เกิน 8 เกวียน ในจำนวนนี้เป็นของชาวนาที่มีขนาดที่ดินเล็กเสียร้อยละ 27 ขนาดกลางร้อยละ 19 และขนาดใหญ่เพียงร้อยละ 7 ผลผลิตจำนวน 9 - 18 เกวียน มีทั้งหมดร้อยละ 38 เป็นของชาวนาขนาดกลางกับขนาดใหญ่รวมกันคนละครึ่ง ในขณะที่ชาวนาขนาดเล็กแทบจะไม่มีผลผลิตจำนวนนี้ ส่วนผล

ผลิตจำนวนมากที่สุดตกระหว่าง 19 - 24 เกวียน เป็นของชาวนาเชียงร้อยละ 7.4 และก็เป็นของชาวนาขนาดใหญ่ทั้งหมด เมื่อกำหนดว่าชาวนาทั้งหมดทำกินขนาดใหญ่มีจำนวนถึงร้อยละ 34 แต่ชาวนาที่มีผลผลิตจำนวนมาก (19 - 24 เกวียน) กลับมีเพียงร้อยละ 7 และชาวนาที่มีผลผลิตจำนวนปานกลาง (9 - 18 เกวียน) มีจำนวนร้อยละ 38 แสดงว่าชาวนาทั้งหมดทำกินขนาดใหญ่โดยเฉลี่ยแล้ว เมื่อเทียบกับขนาดที่ดิน เมื่อเป็นเช่นนี้เราจึงต้องพิจารณาต่อไปถึงแง่ที่สองคือ จำนวนผลผลิตกับจำนวนการขายว่าผลผลิตที่ไถมาไถมากนั้น ชาวนาสามารถแบ่งขายได้แค่ไหน (ดูตารางที่ 21)

ตารางที่ 21 อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามจำนวนผลผลิตและจำนวนการขาย (ข้าว)

จำนวนผลผลิต (เกวียน)	จำนวนขาย (เกวียน)				รวม
	1 - 4	5 - 9	10 - 14	15 - 19	
1 - 8	48.9	5.2	-	-	54.1
9 - 16	12.6	25.9	-	-	38.5
17 - 24	-	-	5.2	2.2	7.4
รวม	61.1	31.1	5.2	2.2	100

เราจะเห็นว่า เกษตรกรกว่าครึ่ง (ร้อยละ 54) ที่มีผลผลิต 1 - 8 เกวียนนั้น ร้อยละ 48.9 ขายข้าวเพียงครึ่งหนึ่งของจำนวนที่ผลิตได้อีกร้อยละ 5 ขาย 5 - 9 เกวียน เกษตรกรกลุ่มที่มีผลผลิตจำนวนปานกลาง (9 - 18 เกวียน) ร้อยละ 12 ขายผลผลิตไม่เกิน 4 เกวียน ร้อยละ 26 ขายไม่เกิน 9 เกวียน สำหรับเกษตรกรที่มีผลผลิตมาก (19 - 24 เกวียน) ซึ่งมีจำนวนน้อยนั้นขายผลผลิตในวง 10 - 19 เกวียน เรากำหนดอย่างละเอียดว่า ชาวนาจะขายผลผลิตประมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนผลผลิตทั้งหมดที่ผลิตได้ แสดงว่าชาวนาต้องนำข้าวอีกครึ่งหนึ่งไปเก็บไว้ใช้กินเอง และใช้เป็นค่าเช่าที่ดินด้วย ในกรณีที่เจ้าของที่ดินเรียกค่าเช่าเป็นผลผลิต อนึ่ง ชาวนาจำนวนถึงกว่าร้อยละ 90 ขายผลผลิตไม่เกิน 9 เกวียน หากเราประมาณราคาข้าว/เกวียนตกอยู่ในวง 1,600.00 - 2,000.00 บาท รายได้สูงสุด

ของชาวบางจำนวนเกินร้อยละ 90 นี้ ก็จะไม่เกิน 14,400.00 - 18,000.00 บาท (คิดจากราคาผลผลิตข้าวอย่างเกี่ยว) ดังจะให้พิจารณารายละเอียดเกี่ยวกับรายได้อื่นต่อไป

รายได้อื่น (ดูตารางที่ 22)

ตารางที่ 22 อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามขนาดที่ดินและรายได้อื่น

รายได้อื่น	ขนาดที่ดิน			รวม
	เล็ก	กลาง	ใหญ่	
ต่ำกว่า 10,000	27.4	34.2	24.1	65.7
10,001 - 25,000	0.7	2.9	8.5	12.1
25,001 - 50,000	-	0.7	1.5	2.2
รวม	28.7	37.8	34.1	100

จำนวนถึงร้อยละ 85 มีรายได้อื่นไม่ต่ำกว่า 10,000.00 บาทคือได้เฉลี่ยแล้วเพียงเดือนละ 800.00 บาทเศษ อีกร้อยละ 12 มีรายได้อื่นระหว่าง 10,000.00 - 25,000.00 บาท และมีเพียงร้อยละ 2 ที่มีรายได้อื่นสูงกว่านั้น เมื่อพิจารณาตามขนาดที่ดินจะพบว่าจำนวนที่ดินทำกินขนาดเล็กเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 27 จากร้อยละ 28) มีรายได้อื่นต่ำกว่า 10,000.00 บาท ชาวขนาดกลางเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 34 จากร้อยละ 37) เช่นกัน มีรายได้อื่นต่ำกว่า 10,000.00 บาท แม้แต่ชาวขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 24 จากร้อยละ 34) ก็ยังคงมีรายได้อื่นไม่เกิน 10,000.00 บาท มีเพียงร้อยละ 10 ที่มีรายได้อื่นสูงกว่านี้ สรุปได้ว่า ชาวบางจะมีขนาดที่ดินต่างกันอย่างไร รายได้อื่นจากการเกษตรของชาวบางส่วนใหญ่ ก็คงอยู่ในวงเดียวกันเกือบทั้งหมดคือ ไม่เกิน 10,000.00 บาท (รายได้อื่นอื่นคือรายได้อื่นจากผลผลิตทุกชนิด) ข้อเท็จจริงนี้มีความสำคัญมากสำหรับชาวบาง เพราะจะเป็นเครื่องประกอบการตัดสินใจว่า ควรกำหนดหรือจำกัดขนาดที่ดินทำกินแค่ไหน ในเมื่อที่ดินขนาดใหญ่หรือเล็กก็เท่าไร เท่ากัน ทั้ง ๆ ที่แรงงานที่ทุ่มเทไปต่างกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ผลย่อมเกิด

ประการคือ การผลิตจำนวนมากในรูป Plantation จะไม่เกิดขึ้นในชุมชนนี้ หากยังไม่มี การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต และชาวนาที่มีแนวโน้มที่จะประกอบกิจการเกษตรกรรม ในที่ดิน ขนาดกลางก็ขนาดเล็กเท่านั้น ผลกระทบของแรกอยู่นอกเหนือประเด็นอภิปรายในงานวิจัย ดั้งนี้ ส่วนของผลซึ่งเกี่ยวข้องกับขนาดที่ดินทำกินของชาวนานั้น มีส่วนเกี่ยวข้องกล่าวคือ การที่ชาวนา จำกัดขนาดที่ดินทำกินของตน อาจช่วยลดภาวะหนี้สินได้ท้นลง (เพราะเสียค่าเช่าที่ดินน้อยลง) ผลผลิตมีคุณภาพดีขึ้น (เพราะมีเวลาดูแลมากขึ้น) และผลผลิตมีปริมาณมากขึ้นในขนาดที่ดินที่ จำกัด (โดยการทำนาปลัง โดยการปลูกพืชหมุนเวียน) อย่างไรก็ตาม การคาดคะเนนี้อาจเป็น ไปได้หรือไม่ก็ไม่ได้ เพราะมีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย จำเป็นจะต้องมีการวิจัย ทดลองต่อไป เพื่อให้ได้ข้อยุติ

ภาวะหนี้สิน (ดูตารางที่ 23)

ตารางที่ 23 จำนวนเกษตรกร จำนวนตามขนาดที่ดินถือครองและภาวะหนี้สิน

ภาวะหนี้สิน (บาท)	ขนาดที่ดิน			รวม
	เล็ก	กลาง	ใหญ่	
ไม่เกิน 15,000	27	33	3	83
15,001 - 30,000	1	5	5	11
30,001 - 45,000	-	-	2	2
45,001 - 60,000	-	1	2	3
รวม	28	39	43	99

เมื่อเราทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับรายได้สุทธิ ซึ่งนี้จำนวนแล้วทั้งกชาวนาแล้ว ย่อมไม่ เป็นที่สงสัยว่า ชาวนาในกลุ่มตัวอย่างจะคงมีหนี้สินกันเป็นจำนวนมาก รายละเอียดยังนี้ ร้อยละ 83 มีหนี้ไม่เกิน 15,000.00 บาท อีกร้อยละ 12 มีหนี้จำนวนสูงขึ้นเป็น 30,000.00 บาท ร้อยละ 2 มีหนี้ไม่เกิน 45,000.00 บาท และอีกร้อยละ 3 มีหนี้เกิน 60,000.00 บาท เมื่อ

พิจารณาจำนวนพื้นที่ตามขนาดที่ดินหากินจะพบว่า ชาวาร้อยละ 28 ซึ่งมีที่ดินทำกินขนาดเล็ก มีพื้นที่ส่วนใหญ่ในวงเงินเพียง 15,000.00 บาท ชาวาร้อยละ 39 ซึ่งมีที่ดินทำกินขนาดกลางมีพื้นที่ส่วนใหญ่ในวงเงิน 15,000.00 บาท เช่นกัน มีเพียงส่วนน้อยพัฒนาสูงเท่านั้น ส่วนชาวานที่มีที่ดินทำกินใหญ่ร้อยละ 33 มีพื้นที่ไม่เกิน 15,000.00 บาท อีกร้อยละ 5 ไม่เกิน 30,000.00 บาท ร้อยละ 2 ไม่เกิน 45,000.00 บาท และอีกร้อยละ 2 ไม่เกิน 60,000.00 บาท พื้นที่ส่วนใหญ่จึงเป็นเงินก้อนเล็กในวงเงิน 15,000.00 บาท

ประเภทของเจ้าหน้าที่ (ดูตารางที่ 24)

ตารางที่ 24 อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามขนาดที่ดินและเจ้าหน้าที่

เจ้าหน้าที่	ขนาดที่ดิน			รวม
	เล็ก	กลาง	ใหญ่	
ไม่ระบุ	7.4	8.9	10.3	26.7
คูเพื่อนบ้าน	5.2	5.2	2.2	12.6
ญาติ	2.2	3.7	2.2	8.1
กุซอภาคกลาง	2.2	-	-	2.2
กุนายทุน	-	-	0.7	0.7
กุสหกรณ์	6.7	17.8	16.3	40.7
กูธนาคาร	4.4	2.2	2.2	8.9
รวม	28.1	37.8	34.1	100

จากตารางที่ 23 เราได้ทราบขนาดของพื้นที่ของชาวาน ทั้งนี้ได้หมายความว่า ชาวานทุกคนจะต้องมีพื้นที่ รายละเอียดในตารางที่ 24 แสดงให้เห็นว่าชาวาร้อยละ 26.7 หรือประมาณหนึ่งในสี่ไม่มีพื้นที่ที่เหลืออีกสามในสี่มีเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ กัน ดังนี้ ร้อยละ 12.6 กูเพื่อนบ้าน ร้อยละ 8.1 ญาติ ร้อยละ 2.2 กูซอภาคกลาง ร้อยละ 0.7 กุนายทุนร้อยละ 0.7 กูสหกรณ์ ร้อยละ 40.7 กูธนาคาร ร้อยละ 8.9 เราเห็นว่ารายใหญ่ที่สุดคือสหกรณ์

ตามขนาดพื้นที่จะพบว่า ผู้มีพื้นที่ขนาดเล็กร้อยละ 7.4 ไม่มีหนี้ ผู้มีพื้นที่ขนาดกลางร้อยละ 8.9 และผู้มีพื้นที่ขนาดใหญ่ร้อยละ 10.3 ก็ไม่มีหนี้เช่นกัน ส่วนผู้มีพื้นที่ขนาดเล็กจำนวนที่เหลือ นิยมกู้เงินจากเพื่อนมาน้อยกว่าสหกรณ์เล็กน้อย แต่ก็ยังมากกว่าหอการค้ากลาง ส่วนผู้มีพื้นที่ขนาดกลางนั้นนิยมกู้สหกรณ์มากถึงร้อยละ 17.8 และไม่กู้จากหอการค้ากลางเลย ผู้มีพื้นที่ขนาดใหญ่ก็เช่นกัน กล่าวคือกู้สหกรณ์ร้อยละ 16.3 และไม่กู้หอการค้ากลางเลย

สรุป

จากข้อมูลข้างกล่าว จะได้ว่าสหกรณ์คือเจ้าหนี้รายใหญ่ของชาวนา คือมีลูกหนี้ถึงร้อยละ 40.7 ส่วนหอการค้ากลางมีลูกหนี้เพียงร้อยละ 2.2 ดังนั้นชาวนาที่ไม่ได้มีภาวะหนี้สินกับหอการค้ากลาง จนกระทั่งถูกมีคดีฟ้องขายผลผลิตกับคนกลุ่มนี้ แต่ในความเป็นจริงแล้ว ชาวนาลาจะมี "พันธะสัญญา" ในรูปไม่เป็นการกับหอการค้ากลาง เช่น ได้พื้นที่เช่า ด้ว เชื้อข้าว ตลอดจนปุ๋ยฆ่าไล่ดวงหนา โดยหอการค้ากลางจัดทำให้ แต่นั่นก็เป็นเพียงสมมุติฐานข้อหนึ่งเท่านั้น ข้อเท็จจริงที่ต่องคำนึงถึงก็คือ สหกรณ์ในตำบลบางแพ ไม่ได้มีซื้อข้าวจากชาวนา ให้แก่บริการเงินกู้และปุ๋ย ฉะนั้นชาวนาก็แย่งแยกกิจกรรมของตนตามความสะดวก และผลประโยชน์ คือเงินกู้จากสหกรณ์ และขายข้าวให้หอการค้ากลาง ใบเมื่อชาวนาจำนวนถึงร้อยละ 60 ขายข้าวทันทีเพราะต้องการเงินด่วน (ดูตารางที่ 25) ชาวนาเหล่านี้ยอมขายให้หอการค้ากลาง ซึ่งมีบริการมาชดเชยที่ อย่างไรก็ดีเราจะได้ศึกษาความนิยมของชาวนาที่มีต่อสหกรณ์ และหอการค้ากลางโดยละเอียดในบทต่อไป

ตารางที่ 25 อัตราส่วนร้อยละของเกษตรกร จำแนกตามการขายข้าว

การขายข้าว	จำนวนเต็ม	ร้อยละ
ไม่ได้ขายทันที	53	39.1
ขายเพราะต้องการเงินด่วน	80	59.1
ขายเพราะมีพ่อค้าซื้อมาก	2	1.8
รวม	135	100.0